

Centrale examens in 2016 voor vwo, havo en vmbo (Maartmededeling)

Bestemd voor:

- scholen voor voortgezet onderwijs;
- instellingen voor beroepsonderwijs en educatie;
- staatsexamens voortgezet onderwijs.

Voorlichting

Datum: 16 maart 2016

Kenmerk: CvTE- 16.00676

Informatie verkrijgbaar bij:

Examenloket, tel. 079 323 2999

Inhoud

1 Speciale aandachtspunten

- 1.0 Opzet Maartmededeling
- 1.1 Examenloket en Toets- en Examenlijn
- 1.2 Distributie centrale examens
- 1.3 Aanlevering schoolexamencijfers en examenresultaten aan DUO
- 1.4 Rooster
- 1.5 mijneindexamen.nl
- 1.6 Digitale aspecten centrale examens en rekentoets
- 1.7 Aanwijzingsprocedure gecommiteerde en tweede correctie
- 1.8 Rekentoets VO
- 1.9 Beroepsgerichte centrale examens vmbo
- 1.10 Protocollen AOC- en VO-raad
- 1.11 Groot schrift/spraaksynthese en geheimhouding
- 1.12 Hulpmiddelen
- 1.13 E-mailadressen

2 Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016

3 Ontvangst examenbescheiden

- 3.1 Ontvangst examenopgaven
- 3.2 Correctievoorschriften
- 3.3 Informatie van Cito over Wolf
  - 3.3.1. *Pilot met webbased versie van Wolf*
  - 3.3.2. *inzending deelscores aan Cito, eerste tijdvak (Wolf)*
  - 3.3.3. *Inzending deelscores tweede tijdvak*
  - 3.3.4 *Schaallengte*
- 3.4 Errata schriftelijke examens

4 Nadere mededelingen over examenopgaven

- 4.1 Aantallen examenopgaven tweede tijdvak

5 Aangewezen vakken tweede tijdvak / aanmelding derde tijdvak

- 5.1 De aangewezen vakken
- 5.2 Tijd en plaats aangewezen vakken
- 5.3 Aanmelding aangewezen vakken tweede tijdvak / aanmelding derde tijdvak
- 5.4 Gang van zaken aangewezen vakken
- 5.5 Toezending resultaten aangewezen vakken

6 Pooling tweede correctie

7 Normering en cijferbepaling

- 7.1 Bekendmaking normering
- 7.2 Vaststelling van het CE-cijfer
- 7.3 Onder- en bovengrenzen van N

8 Mededelingen per vak voor 2016 havo/vwo

- 8.1 vwo
- 8.2 havo

9 Mededelingen per vak voor 2016 vmbo

- 9.1 Algemene vakken vmbo
- 9.2 Beroepsgerichte vakken vmbo

10 Contactadressen bij de examens

- V.2 Dienst Uitvoering Onderwijs/Examendiensten

1 Speciale aandachtspunten

1.0 Opzet Maartmededeling

In deze Maartmededeling over de eindexamens 2016 is de informatie uit de Septembermededeling niet herhaald. Wel treft u bij elke paragraaf een link aan naar de overeenkomstige paragraaf uit de Septembermededeling. Daarbij staat telkens vermeld of er wijzigingen of aanvullingen op de Septembermededeling zijn. In het geval van een wijziging is dat in de Septembermededeling door middel van een doorhaling zichtbaar gemaakt.

Informatie die wel in de Septembermededeling staat, maar niet in de hoofdstukindeling van de Maartmededeling voorkomt:

[I.1 Recente wijzigingen en aandachtspunten voor het examen 2016](#)

▪ [I.1.2 Examenprogramma's en syllabi](#)

▪ [I.1.6 Aandachtspunt bij flexibele centrale examens: geheimhouding](#)

[I.4 Examen in het buitenland](#)

[I.5 Aangepaste examens voor kandidaten met een beperking](#)

[I.10 Voorlichtingsfilm](#)

[II Publicaties van algemeen verbindende voorschriften en mededelingen](#)

Deze vorm van publicatie van de Maart- en Septembermededeling is een tussenstap naar het publiceren van een completere Septembermededeling en een eventuele aanvulling in maart. Dit mede op verzoek van het platform examensecretarissen (PLEXS).

De complete tekst inclusief de paragrafen uit de Septembermededeling waarnaar verwezen wordt, is ook als pdf beschikbaar. In deze pdf is doorlinken niet mogelijk.

1.1 Examenloket en Toets- en Examenlijn

[paragraaf V van de Septembermededeling](#)

V Contactadressen bij de examens

Scholen kunnen bij het Examenloket terecht voor vragen die betrekking hebben op de examens voortgezet onderwijs. Het Examenloket beantwoordt de vragen en draagt indien nodig vragen over aan de hieronder genoemde instanties. Zo kunnen de scholen rekenen op een eenduidig en juist antwoord.

Verdere informatie over de onderlinge werkwijze van Examenloket en partners en rol van de Examenlijn van het CvTE vindt u op https://www.hetcvte.nl/item/examenloket_examenlijn.

Toets- en Examenlijn CvTE

Specifieke inhoudelijke vragen over de centrale examens en de rekentoets VO gaan via het Examenloket naar de Toets- en Examenlijn van het CvTE.

Meer informatie vindt u in de '[brochure Toets- en Examenlijn](#)' op Examenblad.nl (jaarring 2016).

Waar voor wat in het kort

- wet- en regelgeving: Examenloket
- onregelmatigheden bij centraal examens, beschadigde examenpakketten en geschillen rond vaststelling scores: Examenloket. U wordt vervolgens direct doorverbonden met de juiste persoon bij de Inspectie van het Onderwijs.
- inhoudelijke vragen over centrale examens en/of de rekentoets VO: Examenloket.
- pooling tweede correctie en bestelling opgaven; opgave kandidaten aangewezen vakken tweede tijdvak: DUO/Examendiensten.
- vragen m.b.t. levering van de examengegevens aan BRON: DUO/IPO
- problemen met WOLF, installatie en/of werking software bij de afname van examens (ICT-examenhelpdesk Cito)
- vragen over Facet (Facet-helpdesk)

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: geen

1.2 Distributie centrale examens

paragraaf I.3 van de Septembermededeling.

I.3 Examenpakketten (opgave aantal kandidaten en levering)

I.3.1 Opgave aantal examenkandidaten en de terugmelding hiervan

De 'opgaveformulieren aantal examenkandidaten 2016' worden in september via de *beveiligde site* van DUO/Examendiensten beschikbaar gesteld aan de scholen. De examensecretarissen en directeur worden via een mailing (vanuit Examenblad.nl) geïnformeerd.

De formulieren moeten voor 15 oktober via de beveiligde site retour worden gezonden.

Scholen die willen deelnemen aan de 'Pilot externe correctie BB- en KB-flex' kunnen dit via het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten' kenbaar maken.

Zie voor meer informatie de brochure 'Kaders flexibele en digitale centrale examens BB en KB 2016', (hoofdstuk I.6.2 BB- en KB-flex in Facet)

Als het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten' is verzonden en verwerkt, ontvangt de school een terugkoppeling over de status van de verwerking met een overzicht van de bestelde opgaven. De terugkoppeling wordt gestuurd naar de door de school op het formulier ingevulde e-mailadres(sen).

In januari ontvangen de examensecretarissen en directeur éénmalig een terugmelding/overzicht via de persoonlijke pagina van Examenblad.nl. Het is belangrijk dat dit overzicht zorgvuldig gecontroleerd wordt op de juiste vakken en aantallen.

Als controle uitwijst dat dit noodzakelijk is, kan de examensecretaris tot en met 1 april nog wijzigingen doorgeven via het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten'.

I.3.2 Nabestellingen

Wijzigingen in de 'opgave aantal kandidaten' die na 1 april aan het licht komen, moeten door de examensecretaris per e-mail aan examens@duo.nl worden doorgeven (onder vermelding van: 'NABESTELLING', de naam van de school, het volledige adres, brin- en vestigingsnummer, schoolsoort, vakcode en vakomschrijving). Als het even kan moeten nabestellingen worden voorkomen omdat deze altijd een verhoogd foutenrisico met zich meebrengen. Voor daisy- en spraaksynthese-cd's is het niet mogelijk om na 1 april nog nabestellingen te doen. Zie [paragraaf I.3.8](#).

N.B. Verhoging (+1 of +2) en/of verlaging (-1 of -2) van het aantal kandidaten hoeft u na 15 januari niet meer door te geven. U ontvangt immers genoeg opgaven (zie Afrondingstabel in de handleiding behorende bij de formulieren 'opgave aantal examenkandidaten') en 1 of 2 meer of minder heeft nagenoeg geen effect op de koppelingen 2^e correctie.

I.3.3 Verpakking examenopgaven

De verpakte examenopgaven worden extra beveiligd door middel van een sealbag.

Zie [voorbeeld van een sealbag](#).

De pakketten worden verpakt in dozen met opdruk 'DUO'. Zie [voorbeeld van een doos](#).

Eventueel kunnen ook erratumbladen deel uitmaken van deze zending. Dat is echter niet standaard. Zie [paragraaf I.3.7](#) voor de gang van zaken bij errata.

I.3.4 Aflevering examenpakketten

De examenfraude in mei 2013 heeft de noodzaak onderstreept om de examenpakketten zo kort mogelijk voor de afname op de scholen af te leveren. Voor het eerste tijdvak worden de examenpakketten afgeleverd op maandag 9 of dinsdag 10 of woensdag 11 mei 2016 en voor het tweede tijdvak op maandag 13 of dinsdag 14 of woensdag 15 juni 2016.

Voor de meivakantie ontvangt de examensecretaris informatie van DUO/Examendiensten via een mailing vanuit Examenblad.nl waarin de ingeplande dag van aflevering van de examenopgaven eerste tijdvak bekendgemaakt wordt. De desbetreffende mailing voor het cpe-vmbo, het cpe-vwo, de cspe's en de examenopgaven tweede tijdvak wordt uiterlijk één week voor aflevering verzonden.

In de mailing staan nadere instructies over de ontvangst en verwerking van de examenpakketten.

Alle zendingen met examenpakketten worden door een koerier bezorgd. De zendingen vanuit DUO/Examendiensten worden bezorgd door Mikropakket en de zendingen vanuit Cito door TNT-Express.

Voor de zendingen die examenopgaven bevatten, overhandigt de chauffeur het pakket alleen aan een bevoegde functionaris wiens naam op zijn lijstje voorkomt en die zich legitimeert door middel van een paspoort, identiteitskaart of een rijbewijs.

De examensecretaris heeft deze namen van tevoren via Examenblad.nl ('persoonlijke pagina') doorgegeven.

Voor de overige verzendingen (vanuit Cito) zal de chauffeur een digitale handtekening voor ontvangst (laten) registreren. Hierbij volstaat een handtekening van een medewerker van de receptie/administratie.

In de '[Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016](#)' is precies vermeld welke zendingen alleen worden overhandigd aan een daartoe bevoegde functionaris.

Hieronder vindt u een link naar de beschrijving van de 'gang van zaken ontvangst examenpakketten'.

- [Gang van zaken ontvangst examenpakketten](#)

I.3.5 Bevestiging van de ontvangst van de examenpakketten

Na iedere verzending van examenpakketten wordt de examensecretaris via een mailing vanuit Examenblad.nl gevraagd de ontvangst van de examendocumenten te bevestigen. Tevens verklaart de examensecretaris dan dat de examendocumenten op een veilige plaats zijn opgeborgen.

In de '[Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016](#)' is precies vermeld wanneer de examensecretaris een verzoek om de ontvangst te bevestigen tegemoet kan zien.

I.3.6 Tijdstip openen verpakking

Examenopgaven eerste en tweede tijdvak (cse's)

Het openen van de gesealde examenpakketten is (in principe) niet toegestaan. De gesealde examenpakketten dienen intact te blijven tot in de examenruimte voor de start van de zitting. Dat geldt voor de examenpakketten met papieren opgaven voor de centraal schriftelijke examens en voor de verzegelde verpakking met daisy-audio-cd en de cd met pdf voor spraaksynthese. Alleen onder strikte voorwaarden kan een verzegelde verpakking kort voor de afname worden geopend. Zie de brochure '[kandidaten met een beperking](#)' en de 'Protocollen en richtlijnen geheimhouding bij de centrale examens' van de VO-raad.

Cspe's (zending B vanuit DUO/Examendiensten):

De examinerator mag een kandidaatexemplaar uit zending B maximaal vijf werkdagen voorafgaand aan de daadwerkelijke start van de afname inzien.

Zie [hoofdstuk III.4](#) Mededelingen centrale examens beroepsgericht

Cpe-vmbo:

Het pakket 'instructie voor de examinerator' en het pakket 'magazine' (aflevering eind november) mag in de eerste week van december worden geopend.

De pakketten met o.a. de examenopgaven (aflevering begin februari) mogen aan het begin van de afnameperiode (zie examenrooster) worden geopend.

Zie [paragraaf III.3.3](#) mededelingen per vak vmbo.

Cpe-vwo:

De pakketten mogen in de eerste week van december worden geopend. Zie [paragraaf III.1.2](#) mededelingen per vak vwo.

I.3.7 Examendocumenten downloaden via de beveiligde site van DUO/Examendiensten

De beveiligde site van DUO/Examendiensten wordt gebruikt voor o.a. de uitwisseling van gegevens tussen scholen (leerling-administraties) en BRON (Basisregister Onderwijs).

De beveiligde site kan echter ook worden gebruikt voor het downloaden van examendocumenten.

Erratumbladen

Erratumbladen worden in principe via *de beveiligde site* van DUO/Examendiensten verspreid. Als bij een erratum één of meer bladzijden met examenopgaven in kandidaataantallen moeten worden verstrekt, worden deze per koerier, gelijktijdig met de examenopgaven, afgeleverd.

Noodscenario

Het CvTE kan bij een calamiteit besluiten een noodscenario in werking te stellen waarbij in laatste instantie gebruik gemaakt kan worden van de beveiligde site.

In januari zal de jaarlijkse landelijke test met het downloaden van examendocumenten via de beveiligde site plaatsvinden. Deze jaarlijkse test vindt plaats zodat er routine opgebouwd kan worden. Uiterlijk een week voor de test ontvangen de (plaatsvervangend) examensecretaris en de directeur via Examenblad.nl een mailing met een vooraankondiging.

Richtlijnen over de werkwijze m.b.t. de te downloaden examendocumenten via de beveiligde site van DUO vindt u in onderstaand document.

- [Richtlijnen examendocumenten downloaden via de beveiligde site van DUO/Examendiensten](#)

I.3.8 Speciale uitvoering examens

De daisy-audio-cd met ingesproken tekst en de cd met pdf voor spraaksynthese kunnen in leerlingenaantallen worden geleverd conform de bestelling door de school.

Voor de scholen die het bestand van de cd kopiëren en plaatsen op een andere geheugendrager of het beveiligde netwerk kan worden volstaan met het bestellen van twee exemplaren per schoolsoort per vak in plaats van het daadwerkelijke aantal kandidaten.

De levering van daisy-audio-cd's en cd's met een pdf voor spraaksynthese gebeurt als volgt:

- Deze cd's bevatten examendocumenten voor precies één centraal examen.
- Ze worden geleverd in de aantallen kandidaten die de examensecretaris vóór 1 april via het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten' heeft doorgegeven.
- Deze cd's maken deel uit van de zending met examenpakketten ten behoeve van het eerste tijdvak.

Levering daisy

In het eerste tijdvak wordt de daisy (mits besteld) geleverd voor:

- alle papieren examens (cse's) GL/TL, havo en vwo
- de papieren examens (cse's) BB en KB van de talen.

Daisy wordt in het eerste tijdvak **niet** geleverd voor:

- de cse's Russisch, Turks en Arabisch
- de papieren cse's BB en KB wiskunde, nask1, economie, biologie, geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer 2
- digitale centrale examens BB en KB
- rekentoetsen
- centrale examens in Autoplay (met uitzondering van muziek havo en vwo)
- cspe's

In het tweede tijdvak wordt daisy alleen geleverd voor de schriftelijke examens Nederlands en Engels.

Levering pdf ten behoeve van spraaksynthese of extra vergroting

In het eerste tijdvak wordt de pdf (mits besteld) geleverd voor alle papieren examens.

In het tweede tijdvak wordt de pdf van de examens die op de scholen worden afgenomen per schooltype op een cd in een enkel exemplaar meegeleverd.

Als een kandidaat recht heeft op audio en NIET vertrouwd is met spraaksynthese, dan is een individuele voorleeshulp de adequate aanpassing bij het centraal examen. Deze aanpassing zal dus in het algemeen worden toegepast als een leerling in het eerste tijdvak daisy gebruikte en in het tweede tijdvak een ander vak herkanst dan Nederlands of Engels.

Ook als vanwege een calamiteit een ander examen wordt geleverd (zoals in 2013 gebeurde bij

Frans vwo), wordt geen daisy geleverd en heeft de daisy-gebruiker recht op een individuele voorlezer.

~~Geen mogelijkheid tot het nabestellen van daisy en spraaksynthese cd's~~

~~Nieuw is dat daisy en spraaksynthese cd's na 1 april niet meer kunnen worden nabesteld.~~

~~Als via het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten' onverhoopt te weinig daisy en/of spraaksynthese cd's zijn besteld, moet de examensecretaris zelf zorgen voor de reproductie ervan.~~

~~Daartoe ontvangt hij standaard per schooltype (BB, KB, GL/TL, havo en vwo) één reserve dvd-daisy en één reserve dvd-spraaksynthese.~~

~~Op deze reserve dvd's staan alle daisy resp. spraaksynthese bestanden voor het eerste tijdvak van alle vakken van het desbetreffende schooltype.~~

~~Op de reserve dvd's is ieder bestand beveiligd met een afzonderlijk wachtwoord.~~

~~De reproductie dient te geschieden conform de regels die vermeld zijn in de brochure 'Kandidaten met een beperking'.~~

~~Ook de reserve daisy en spraaksynthese dvd's maken deel uit van de zending met examenpakketten ten behoeve van het eerste tijdvak.~~

~~De examensecretaris ontvangt via Examenblad.nl een mailing waarin de wijze van verstrekking van de wachtwoorden bekend wordt gemaakt.~~

Lettergrootte

De centrale examens worden geleverd in lettergrootte 12, op wit papier. Een nadere toelichting over de lettergrootte en de handelwijze bij het gebruik van aanvullende materialen voor leerlingen met een beperking is opgenomen in de brochure 'Kandidaten met een beperking'.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: ja
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling paragraaf 1.3.8:

Er wordt GEEN reserve-dvd voor daisy en spraaksynthese beschikbaar gesteld.

Wijzigingen in de "opgave aantal examenkandidaten" moeten, net als voor de papieren opgaven, door de examensecretaris per e-mail aan examens@duo.nl worden doorgegeven. Dit onder vermelding van "NABESTELLING", de naam van de school, het volledige adres, brin- en vestigingsnummer, schoolsoort, vakcode en vakomschrijving.

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

Vanaf dit jaar is de cd met pdf voor spraaksynthese tweede tijdvak (per schoolsoort) beveiligd met een wachtwoord. De wachtwoorden zijn voor de examensecretaris zichtbaar op zijn persoonlijke pagina op Examenblad.nl vanaf maandag 20 juni 7.30 uur.

Ten bate van de leveringen van de examenpakketten voor het eerste en het tweede tijdvak kan een afwijkend telefoonnummer doorgegeven worden. Dit telefoonnummer wordt, in plaats van het standaard telefoonnummer van de vestiging van de school, (alleen) gebruikt voor de communicatie betreffende de aflevering. De examensecretaris kan het nummer op zijn/haar persoonlijke pagina op Examenblad.nl registreren.

De cd's voor het eerste tijdvak worden in 2 aparte dozen geleverd. Eén met cd's voor de kunstvakken en spraaksynthese-cd's, en één met Daisy-cd's.

De verpakking van de cd's is uniform. Voor het gebruik van de cd's wordt uitdrukkelijk verzocht de tekst op de labels te checken!

De cd's voor het tweede tijdvak worden in één doos geleverd.

Distributie centrale examens 2017

Op verzoek van PLEXS en individuele scholen worden de afleverdata voor het eerste tijdvak van 2017 nu al bekendgemaakt. De pakketten met examenopgaven eerste tijdvak 2017 worden op 1 of 2 of 3 mei 2017 afgeleverd. De overige afleverdata worden in de Septembermededeling over 2017 meegedeeld.

1.3 Aanlevering schoolexamencijfers en examenresultaten aan DUO

Drie werkdagen vóór de aanvang van het eerste tijdvak van het centraal examen moeten de schoolexamencijfers zijn vastgesteld en aan BRON zijn aangeleverd. Het is daarom van groot belang dat de school een goede, zorgvuldige en verifieerbare procedure heeft voor het definitief vaststellen van de schoolexamencijfers.

De aanlevering van schoolexamencijfers moet uiterlijk 9 mei geschieden aan Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), door middel van het onderwijsnummer via *de beveiligde site* van DUO (www.duo.nl). DUO stelt voor de scholen het stappenplan voor de gegevensuitwisseling beschikbaar op de site van DUO.

Bij de digitale centrale examens algemene vakken in de basisberoepsgerichte leerweg (BB) en kaderberoepsgerichte leerweg (KB) geldt:

Per vak en per kandidaat moet het cijfer van het schoolexamen drie werkdagen voor de start van het digitaal centraal examen zijn doorgegeven aan BRON bij DUO.

Zie 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO'.

De aanlevering van de examenresultaten wordt zo spoedig mogelijk, maar in ieder geval binnen 14 dagen, na de vaststelling van de definitieve uitslag door het bevoegd gezag elektronisch naar DUO gedaan. Dit geschiedt eveneens door middel van het onderwijsnummer via *de beveiligde site* van DUO (www.duo.nl). DUO informeert scholen ruim op tijd over de te volgen procedure. Zie ook de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO'.

1.4 Rooster

paragraaf I.7.1 en I.7.2 van de Septembermededeling

I.7.1 Eerste tijdvak

Wijziging in rooster eerste tijdvak, Frans BB (vast moment)

Ten opzichte van de oorspronkelijke publicatie van het rooster 2016 is het vak Frans BB (papieren afname) opnieuw ingedeeld. Dit is ingeroosterd op vrijdag 13 mei van 13:30-15:00 uur (gelijktijdig met KB en GL/TL). Deze wijziging is op 10 november 2014 aangebracht en met de scholen gecommuniceerd in een brief via Examenblad.nl:

<https://www.examenblad.nl/nieuws/20141110/centrale-examens-frans-bb-en-kb-op/2016>

I.7.2 Tweede tijdvak

Het rooster tweede tijdvak wordt gepubliceerd in de Maartmededeling 2016. De centrale examens in het tweede tijdvak starten op 21 juni (schriftelijke examens). Op 24 juni vinden de examens plaats in de vakken die in het tweede tijdvak als aangewezen vakken door het College voor Toetsen en Examens worden afgenomen. Welke vakken hiervoor worden aangewezen, wordt in maart 2016 gepubliceerd. Naar verwachting behoren alle papieren cse's voor de algemene vakken BB tot de aangewezen vakken.

De N-term bekendmaking van het tweede tijdvak is (evenals in 2015) in week 26 op vrijdag 1 juli 2016 om 8.00 uur (gewijzigde datum), voor de laatste schoolweek.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

1.4.1 tweede tijdvak

Zoals ook in de Septembermededeling betreffende de centrale examens van 2016 vermeld, wordt het definitieve rooster voor het tweede tijdvak gepubliceerd in deze mededeling. In de digitale versie van deze Maartmededeling op Examenblad.nl (www.examenblad.nl) kunt u door middel van doorklikken de roosters tweede tijdvak per schoolsoort (en leerweg) inzien en printen.

- [Rooster CE tweede tijdvak 2016 vwo](#)
- [Rooster CE tweede tijdvak 2016 havo](#)
- [Rooster CE tweede tijdvak 2016 vmbo GL/TL](#)
- [Rooster CE tweede tijdvak 2016 vmbo KB](#)
- [Rooster CE tweede tijdvak 2016 vmbo BB](#)

1.4.2 Noodscenario's centrale examens

paragraaf I.3.7 van de Septembermededeling

I.3.7 Examendocumenten downloaden via de beveiligde site van DUO/Examendiensten

De beveiligde site van DUO/Examendiensten wordt gebruikt voor o.a. de uitwisseling van gegevens tussen scholen (leerling-administraties) en BRON (Basisregister Onderwijs). De beveiligde site kan echter ook worden gebruikt voor het downloaden van examendocumenten.

Erratumbladen

Erratumbladen worden in principe via *de beveiligde site* van DUO/Examendiensten verspreid. Als bij een erratum één of meer bladzijden met examenopgaven in kandidaataantallen moeten worden verstrekt, worden deze per koerier, gelijktijdig met de examenopgaven, afgeleverd.

Noodscenario

Het CvTE kan bij een calamiteit besluiten een noodscenario in werking te stellen waarbij in laatste instantie gebruik gemaakt kan worden van de beveiligde site.

In januari zal de jaarlijkse landelijke test met het downloaden van examendocumenten via de beveiligde site plaatsvinden. Deze jaarlijkse test vindt plaats zodat er routine opgebouwd kan worden. Uiterlijk een week voor de test ontvangen de (plaatsvervangend) examensecretaris en de directeur via Examenblad.nl een mailing met een vooraankondiging.

Richtlijnen over de werkwijze m.b.t. de te downloaden examendocumenten via de beveiligde site van DUO vindt u in onderstaand document.

- [Richtlijnen examendocumenten downloaden via de beveiligde site van DUO/Examendiensten](#)

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

Uit de "test Noodscenario" van januari 2016 is o.a. naar voren gekomen dat bij een aantal scholen geen functionaris aanwezig was die toegang had tot de beveiligde site van DUO. Vandaar dat directeuren van alle schoolvestigingen wordt verzocht tijdig te controleren of de functionarissen (advies minimaal twee per vestiging) die toegang moeten hebben tot de beveiligde site van DUO in het bezit zijn van een 'token' en geldige inlognaam en wachtwoord.

1.4.3 Noodscenario flexibele en digitale centrale examens BB en KB

Alle scholen die meedoen aan de flexibele en digitale centrale examens BB en KB (BB- en KB-flex) en die op 30 maart 2016 niet zijn teruggevallen naar papieren cse's, krijgen voor zowel BB als KB een terugval-dvd (zie paragraaf 4.8.2 van de [brochure kaders BB- en KB-flex 2016](#)).

Deze dvd's bevatten pdf's van de papieren cse's en dienen om BB- en KB-scholen die zich na 30 maart 2016 nog genoodzaakt zien terug te vallen naar papier daartoe maximale ruimte te bieden. De terugval-dvd wordt op 13 april 2016 vanuit Cito door TNT-Express afgeleverd aan de geregistreerde functionarissen.

1.5 mijneindexamen.nl

paragraaf I.9 van de Septembermededeling

I.9 Mijneindexamen.nl

Sinds het schooljaar 2014-2015 worden eindexamenkandidaten door het CvTE geïnformeerd via mijneindexamen.nl. Deze mobiele website/web-app biedt op maat informatie aan over het centraal examen en met ingang van dit schooljaar ook over de rekentoets. Mijneindexamen.nl biedt de mogelijkheid van een gepersonaliseerd examenrooster, een overzicht van te gebruiken hulpmiddelen en na de afname de correctiemodellen bij de afgenomen examens. Ook algemene informatie, regels en tips zijn in de app te vinden. Mijneindexamen.nl is optimaal voor de smartphone, maar ook geschikt voor de laptop of een digitaal schoolbord zodat deze ook klassikaal door de mentor gebruikt kan worden. Vanaf januari 2016 is de app weer beschikbaar.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

Sinds januari is mijnindexamen.nl weer beschikbaar voor alle examenkandidaten. Met deze web app kan de examenkandidaat zijn of haar examenrooster op maat samenstellen. Nieuw dit jaar is dat er ook informatie over de rekentoets op te vinden is.

In 2015 is mijnindexamen.nl door meer dan 100.000 unieke bezoekers bezocht dankzij de aandacht die er op scholen aan deze site is besteed. Ook dit jaar hoopt het CvTE dat de site veelvuldig door leerlingen wordt gebruikt. Daarom heeft het CvTE [pdf-bestanden](#) beschikbaar gesteld aan scholen zodat zij daarmee leerlingen op mijnindexamen.nl kunnen attenderen.

1.6 Digitale aspecten centrale examens en rekentoets

paragraaf I.6 van de Septembermededeling

I.6 Computer en examens

I.6.1 Facet en ExamenTester

In het schooljaar 2015-2016 wordt het nieuwe computerexamensysteem Facet gebruikt bij nagenoeg alle digitale centrale examens en toetsen in het voortgezet onderwijs. Nog slechts voor enkele toetsen kan ExamenTester worden gebruikt.

De flexibele en digitale centrale examens BB en KB (BB- en KB-flex) worden alleen in Facet aangeboden. Scholen kunnen kiezen tussen BB- en KB-flex en papieren cse's met vaste afnamemomenten volgens het rooster van het CvTE. De examensecretaris maakt de keuze van zijn school bekend via het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten' dat hij in oktober aan DUO/Examendiensten zendt.

De minitoetsen als onderdeel van de cspe's van de beroepsgerichte vakken in het vmbo worden alleen in Facet aangeboden.

De rekentoets 2F wordt alleen in Facet aangeboden. Dat geldt ook voor bijzondere varianten van de rekentoets 2F, zoals de 2A-(BB-)toets en de 2ER-toets.

De rekentoets 3F wordt zowel in Facet als in ExamenTester aangeboden. Dat geldt ook voor de 3ER-toets. Uw school kiest zelf welke programmatuur zij gebruikt. Deze keuze moet via het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten' bekendgemaakt worden. Vanaf schooljaar 2016-2017 wordt de rekentoets 3F alleen in Facet aangeboden.

Via een mailing vanuit Examenblad.nl van 2 juni 2015 zijn de scholen over het bovenstaande geïnformeerd.

- [Bericht Facet VO juni 2015](#)

Als er meer duidelijkheid is over de rekentoets 3S wordt de examensecretaris hier via een mailing vanuit Examenblad.nl over ingelicht.

Op onderdelen werkt Facet anders dan ExamenTester.

Twee voorbeelden die voor alle categorieën centrale toetsen en examens in Facet gelden:

1. Facet kiest zelf een variant, terwijl het bij ExamenTester de examensecretaris was/is die bepaalt welke variant bij een door hem geplande afname werd/wordt gebruikt. Voor een tweede afname, bijvoorbeeld bij een herkansing of na een ongeldigverklaring door inspectie, moet de examensecretaris in Facet wel aangeven dat het om een tweede zitting gaat. Alleen dan kan Facet een variant kiezen zonder overlap met de eerdere variant. Als het om een tweede afname gaat, mag dezelfde kandidaat niet onder een andere naam in Facet worden ingevoerd.
2. Bij toetsen en examens in Facet worden geen afzonderlijke dyslexieversies geleverd, maar bij het maken van een afnameplanning in Facet geeft de examensecretaris door middel van een vinkje aan welke kandidaten recht hebben op verklanking.

Bij de Proef op de Som, waarin leerlingen oefenen met voorbeeldexamens in Facet, kom je alle verschillen tussen Facet en ExamenTester tegen. Om de werking van Facet te beproeven is de Proef op de Som daarom van belang bij zowel BB- en KB-flex, als de minitoetsen en de rekentoetsen. Ook bij Facet wordt de Proef op de Som voorafgegaan door een systeemcheck.

I.6.2 BB- en KB-flex in Facet

In het examenjaar 2016 worden de flexibele en digitale centrale examens in de algemene vakken vmbo BB en KB alleen aangeboden in Facet. Voor deze categorie centrale examens betekent dit

een grote verandering.

Anders dan bij de minitoetsen en de rekentoetsen wordt bij de digitale centrale examens BB en KB gewerkt met beeld- en geluidfragmenten en met Flash-applicaties. Bovendien bestaan deze examens niet geheel uit automatisch scoorbare vragen en is het de docent die de correctie van de open vragen verricht. Dat maakt dat de overgang van ExamenTester naar Facet bij BB- en KB-flex aanmerkelijk groter is dan bij de minitoetsen en de rekentoetsen. Daar komt bij dat in Facet thuiscorrectie is toegestaan en dat er met het oog op het examenjaar 2017 een pilot met tweede correctie wordt gehouden.

Bij BB- en KB-flex kan een school niet zonder meer vertrouwen op de ervaring die afgelopen jaren is opgedaan bij BB- en KB-flex in ExamenTester en/of op de ervaringen met minitoetsen of de rekentoetsen in Facet. Facet werkt op onderdelen anders dan ExamenTester. Daarnaast moeten bij BB- en KB-flex andere handelingen uitgevoerd worden dan bij de minitoetsen en rekentoetsen, bijvoorbeeld het organiseren van de correctie door docenten. Het is dan ook aan te raden deel te nemen aan één van de conferenties over Facet (zie I.6.8).

De werking van Facet is bij BB- en KB-flex in het schooljaar 2014-2015 alleen beproefd op 35 pilot-scholen aan de hand van voorbeeldexamens. Deze pilot is goed verlopen, maar de ervaring leert dat in de dynamiek rondom de echte digitale CE's andere knelpunten kunnen optreden dan die zich in een kleinschalige pilot hebben voorgedaan.

Daarom adviseert het CvTE om in dit eerste Facet-jaar, bij wijze van extra veiligheidsklep, de afnames enige tijd vóór de tijdstippen waarop de papieren cse's BB en KB zijn ingeroosterd te plannen. Mocht onverhoopt blijken dat de afname in Facet mislukt, dan is terugvallen naar een papieren cse eventueel nog mogelijk tijdens het eerste tijdvak. De mogelijkheden om terug te vallen naar papieren cse's zijn hetzelfde als in de ExamenTester-jaren.

In de brochure 'Kaders flexibele en digitale centrale examens BB en KB 2016' zijn alle aspecten van BB- en KB-flex, inclusief de pilot tweede/externe correctie, gedetailleerd beschreven. Evenals voorgaande jaren heeft de brochure op onderdelen de status van regelgeving en zijn de wijzigingen ten opzichte van het voorgaande examenjaar geel gemarkeerd. Met name vanwege de overgang naar Facet zijn de geel gearceerde passages talrijker dan in de brochures voor de voorgaande examenjaren.

- Brochure 'Kaders BB- en KB-flex 2016'

Voor de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016' zie hoofdstuk IV en paragraaf I.0 van deze Septembermededeling.

I.6.3 Minitoetsen in Facet

In examenjaar 2016 worden de minitoetsen bij de cspe's in de beroepsgerichte vakken alleen aangeboden in Facet.

Circa 150 scholen namen de minitoetsen in het examenjaar 2015 reeds in Facet af. Bovendien zijn de minitoetsen bij de pilot-cspe's in de profielvakken uitsluitend in Facet afgenomen.

De ervaring leert dat de Proef op de Som een goede graadmeter is voor de echte minitoetsen.

De mogelijkheden om tekst te laten verklanken mogen in de minitoetsen in Facet alleen toegankelijk gemaakt worden voor kandidaten die recht hebben op verklanking. Dat is een verschil met het vorige examenjaar, toen van de minitoetsen in MiniTester uitsluitend dyslexie-versies werden aangeboden.

De overige informatie over de minitoetsen treft u aan in paragraaf III.4 van deze Septembermededeling.

I.6.4 Rekentoets VO in Facet dan wel ExamenTester

In het schooljaar 2014-2015 hebben ongeveer 350 scholen de rekentoetsen in Facet afgenomen.

Rekentoets in Facet:

Ook hier leert de ervaring van veel scholen dat men (nagenoeg) alle verschillen tussen Facet en ExamenTester tegenkomt tijdens de Proef op de Som.

Rekentoets in ExamenTester:

Van ExamenTester zal geen nieuwe versie worden geleverd. Dat betekent dat in 2015-2016 evenals in 2014-2015 gewerkt wordt met ExamenTester 2.11.

De systeembeheerder hoeft versie 2.11 niet te de-installeren. Wel dient de systeembeheerder de

gegevens op te schonen. Eind september 2015 wordt hierover door Cito vanuit Examenblad.nl een instructie gezonden.

De brochure 'Kaders rekentoets VO 2016' bevat informatie over de rekentoets zowel in Facet als in ExamenTester. Anders dan in het vorige schooljaar verschijnt er dus niet een afzonderlijke Facet-versie en een afzonderlijke ExamenTester-versie van de brochure. Evenals in de voorgaande schooljaren en evenals de brochure voor BB- en KB-flex heeft deze brochure op onderdelen de status van regelgeving.

- Brochure 'Kaders rekentoets VO 2016'

Voor de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016' zie hoofdstuk IV en paragraaf I.0 van deze Septembermededeling.

I.6.5 Systeemeisen ExamenTester (alleen rekentoetsen 3F en 3ER)

De systeemeisen voor ExamenTester staan vermeld op <http://rekentoetsvo.cito.nl> onder handleidingen en systeembeheer.

I.6.6 Systeemeisen Facet

De systeemeisen voor Facet staan vermeld op <http://www.duo.nl/zakelijk> onder Computereksamensysteem Facet.

I.6.7 Conferenties Facet

Over de werking van Facet worden begin oktober 2015 vier conferenties georganiseerd, verspreid over Nederland.

Tijdens de conferenties wordt Facet vanuit verschillende punten belicht. Er wordt een presentatie gegeven over de installatie van Facet, er wordt een demonstratie gegeven van Facet, er wordt een toelichting gegeven op de manier waarop een school kan starten met Facet en de activiteitenplanning, de correctie in Facet wordt toegelicht en er komen ervaren gebruikers aan het woord.

Datum	Locatie	Aanmelden via
5 oktober 2015, vanaf 13.00 uur	Veldhoven NH Conference Centre Koningshof	<u>Aanmelden bijeenkomst Veldhoven</u>
6 oktober 2015, vanaf 13.00 uur	Ede De Reehorst	<u>Aanmelden bijeenkomst Ede</u>
8 oktober 2015, vanaf 13.00 uur	Groningen Voetbalstadion de Euroborg	<u>Aanmelden bijeenkomst Groningen</u>
12 oktober 2015, vanaf 13.00 uur	Den Haag Kyocera stadion	<u>Aanmelden bijeenkomst Den Haag</u>

I 6.8 Kunstexamens in Autoplay

De volgende examens worden net als vorig examenjaar afgenomen met behulp van het programma Autoplay:

- muziek GL/TL, dans GL/TL en drama GL/TL;
- muziek havo en vwo;
- kunst havo en vwo.

Bij de examens 2016 wordt net als in 2015 bij het starten van de examens naar een wachtwoord gevraagd. Iedere school met examenkandidaten voor één of meerdere kunstexamens in Autoplay ontvangt hiervoor van Cito een brief met de wachtwoorden per centraal examen voor het eerste tijdvak. Hetzelfde geldt voor het tweede tijdvak indien van toepassing. Zie voor de ontvangstdatum van de brieven de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016' in hoofdstuk IV en paragraaf I.0 van deze septembermededeling.

In januari 2016 verschijnt de handleiding Autoplay op de website van Cito: <http://centraalexamen.cito.nl> onder handleidingen en systeembeheer. Daar vindt u ook de systeemeisen voor Autoplay.

In de handleiding Autoplay worden de volgende onderwerpen behandeld:

- installatie van Autoplay
- testen van de software en de examens
- klaarzetten van de examens
- afnames met Autoplay.

Voor meer informatie over deze examens zie de vakinhoudelijke mededelingen.

I.6.9 Centrale examens waarbij de computer een noodzakelijk hulpmiddel is

Bij de volgende centrale examens wordt NIET met Facet gewerkt, maar is de computer WEL een noodzakelijk hulpmiddel:

- De praktijkopdrachten van de cspe's BB, KB en GL, als deze met behulp van de computer moeten worden uitgevoerd;
- muziek GL/TL, dans GL/TL en drama GL/TL in het programma Autoplay;
- muziek havo en vwo in het programma Autoplay;
- kunst havo en vwo in het programma Autoplay.

I.6.10 Jaarlijkse brochure 'Duidelijk digitaal'

Informatie over de implementatie van Facet staat in de brochure 'Duidelijk digitaal' die het CvTE voor het achtste jaar uitbrengt:

- Brochure Duidelijk digitaal 8

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

In schooljaar 2015-2016 vindt een pilot plaats voor de rekentoets 3S. Alle informatie hierover vindt u in de brochure en de activiteitenplanning. De rekentoets 3S wordt zowel in ExamenTester als in Facet aangeboden.

Schooljaar 2015-2016 is het laatste schooljaar waarin de rekentoets 3F, 3ER en 3S ook in ExamenTester wordt aangeboden.

Vanaf schooljaar 2016-2017 worden alle rekentoetsen alleen in Facet aangeboden. ExamenTester wordt vanaf dan niet meer gebruikt.

1.7 Aanwijzingsprocedure gecommiteerde en tweede correctie

I.7.1 Aanwijzingsprocedure gecommiteerde

Het bevoegd gezag wijst conform artikel 36 Eindexamenbesluit VO de gecommiteerde(n) aan. DUO/Examendiensten is verantwoordelijk voor de koppeling van de scholen ten behoeve van de tweede correctie van het examenwerk. De examensecretaris ontvangt daarover in maart een mailing. Vervolgens wijst het bevoegd gezag volgens artikel 36 van het Eindexamenbesluit, op basis van de door DUO verstrekte informatie, de gecommiteerde(n) aan. Deze aanwijzing maakt het bevoegd gezag bekend aan die scholen.

I.7.2 Voorschriften tweede correctie

Enkele jaren geleden is het Eindexamenbesluit aangepast ter vergroting van de kwaliteit van de tweede correctie, waarbij de rol van het bevoegd gezag versterkt is. Aanvullende voorschriften bij de correctie behelzen:

- de tweede corrector voegt na integrale correctie een door hem opgestelde en ondertekende verklaring omtrent de verrichte correctie bij het gecorrigeerde werk;
- deze verklaring wordt mede ondertekend door zijn bevoegd gezag;
- aanpassing van de procedure die moet worden gevolgd als de eerste en tweede corrector niet tot overeenstemming kunnen komen bij het vaststellen van de score (Eindexamenbesluit artikel 42).

Overeind blijft het principe dat eerste en tweede corrector overeen kunnen komen de scores, zoals door beiden vastgesteld, te middelen.

Zie ook 1.10 protocollen.

1.7.3 Geschil over vaststelling score centrale examens

In artikel 42 lid 1 van het Eindexamenbesluit staat aangegeven dat de examinator en de gecommiteerde in onderling overleg de score voor het centraal examen vaststellen. Mochten de examinator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinator.

Van belang hierbij is dat bij de correctie het correctievoorschrift bindend is. Aanvullende afspraken, die soms door bepaalde vakgroepen of bijeenkomsten van correctoren worden gemaakt, zijn ondergeschikt aan het correctievoorschrift en hoeven niet geaccepteerd te worden.

Indien het geschil met inachtneming van de hiervoor genoemde richtlijnen alsnog niet kan worden beslecht, wordt hiervan via het Examenloket melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie zal vervolgens in overleg met de bevoegde gezagen erop aandringen dat zij verdere interne acties ondernemen om toch tot overeenstemming te komen. Hierbij kan gedacht worden aan het collegiaal consulteren van een onafhankelijke vakdocent binnen hetzelfde bestuur.

Bij zeer hoge uitzondering kan de inspectie een onafhankelijke derde corrector aanwijzen. De bevoegde gezagen moeten zich hierbij realiseren dat het volledige examenwerk opnieuw gecorrigeerd wordt en de correctie van deze onafhankelijke corrector in de plaats komt van de eerdere beoordelingen. Het is niet uitgesloten dat de vaststelling van de uitslag voor alle kandidaten van het betreffende vak vertraging oploopt.

1.7.4 Oorspronkelijke formulieren DI-200/201

De oorspronkelijke formulieren DI-200/201 worden door de overheid (DUO) niet meer geleverd/voorgeschreven. Wanneer een variant van dit formulier (bijvoorbeeld vanuit het school-administratiepakket) door scholen tot formulier aangewezen wordt, valt dat onder de eigen keuzes van de school. De overheid schrijft dus de vorm niet meer voor en levert m.b.t. die eigen keuzes van scholen geen voorgeschreven invulinstructie.

Zie ook 1.10 protocollen.

1.8 Rekentoets VO

paragraaf I.1.1 en paragraaf I.6.4 van de Septembermededeling

I.1.1 Rekentoets VO

Van rekentoetswijzers naar syllabus

De syllabus rekenen 2F en 3F voor VO en mbo is gepubliceerd. Deze syllabus vervangt de rekentoetswijzers 2F en 3F.

U vindt de syllabus via www.examenblad.nl → jaarring 2016 → algemeen → rekenen.

- [Syllabus rekenen 2F en 3F 2015](#)

Afnameperiodes 2016

Eerste afnameperiode

2F: maandag 11 januari t/m woensdag 20 januari 2016
2ER: woensdag 13 januari en donderdag 14 januari 2016
2A: maandag 11 januari t/m vrijdag 15 januari 2016
3F: woensdag 13 januari t/m dinsdag 26 januari 2016
3ER: woensdag 20 januari en donderdag 21 januari 2016

Tweede afnameperiode

2F: maandag 14 maart t/m woensdag 23 maart 2016
2ER: woensdag 16 maart en donderdag 17 maart 2016
2A: geen afname
3F: woensdag 16 maart t/m woensdag 30 maart 2016
3ER: woensdag 23 maart en donderdag 24 maart 2016

Derde afnameperiode

2F: maandag 30 mei t/m woensdag 8 juni 2016
2ER: woensdag 1 juni en donderdag 2 juni 2016
2A: maandag 30 mei t/m vrijdag 3 juni 2016
3F: maandag 30 mei t/m vrijdag 10 juni 2016
3ER: woensdag 1 juni en donderdag 2 juni 2016

Brochure Kaders Rekentoets VO 2016

De brochure bevat, samen met de activiteitenplanning alle benodigde informatie over de

rekentoets VO, voor zover in het begin van het schooljaar bekend is. De activiteitenplanning rekentoets VO is opgenomen in de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016'. Daarmee is de losse activiteitenplanning rekentoets VO komen te vervallen.

Voor de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016' zie [hoofdstuk IV](#) en [paragraaf I.0](#) van deze Septembermededeling.

In artikel 46 lid 1 van het Eindexamenbesluit VO is vastgelegd: 'Het College voor examens stelt regels voor de uitvoering van de rekentoets.'
De bedoelde regels zijn opgenomen in de brochure Kaders Rekentoets VO 2016. De brochure heeft hierdoor de status van regelgeving.

- [Brochure Kaders Rekentoets VO 2016](#)
- [Pagina over dyscalculie en ernstige rekenproblemen](#)

Flitsbijeenkomsten rekenen

Evenals in 2014 organiseert het Steunpunt taal en rekenen VO in oktober 2015 [flitsbijeenkomsten](#) over de rekentoets VO. In de flitsbijeenkomsten zal met name worden ingegaan op de inhoudelijke aanpassingen ten opzichte van het afgelopen jaar. De inschrijving verloopt via het Steunpunt.

Daarnaast zullen in oktober vier Facetconferenties plaatsvinden voor examensecretarissen en systeembeheerders. Zie paragraaf I.6.7 voor meer informatie.

Uitslagregels voor 2016

De aangekondigde aanpassingen in regelgeving over de wijze waarop de rekentoets VO in 2016 meeweegt in de uitslagregels is nog niet gepubliceerd. Zodra de regelgeving is gepubliceerd, informeert OCW de directeuren en de examensecretarissen daarover via een mailing vanuit Examenblad.nl.

Rekentoets 3S

Zodra een besluit over eventuele invoering van de rekentoets 3S is genomen, informeert het CvTE de vwo-scholen hierover via een mailing vanuit Examenblad.nl. De vwo-scholen wordt verzocht – gezien de deadline van 1 oktober 2015 – wel alvast via het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten' door te geven of zij aan een pilot rekentoets 3S in 2016 deelnemen, als deze doorgaat. Een vwo-school die zich zou willen terugtrekken uit de pilot 3S kan dat doen.

I.6.4 Rekentoets VO in Facet dan wel ExamenTester

In het schooljaar 2014-2015 hebben ongeveer 350 scholen de rekentoetsen in Facet afgenomen.

Rekentoets in Facet:

Ook hier leert de ervaring van veel scholen dat men (nagenoeg) alle verschillen tussen Facet en ExamenTester tegenkomt tijdens de Proef op de Som.

Rekentoets in ExamenTester:

Van ExamenTester zal geen nieuwe versie worden geleverd. Dat betekent dat in 2015-2016 evenals in 2014-2015 gewerkt wordt met ExamenTester 2.11.

De systeembeheerder hoeft versie 2.11 niet te de-installeren. Wel dient de systeembeheerder de gegevens op te schonen. Eind september 2015 wordt hierover door Cito vanuit Examenblad.nl een instructie gezonden.

De brochure 'Kaders rekentoets VO 2016' bevat informatie over de rekentoets zowel in Facet als in ExamenTester. Anders dan in het vorige schooljaar verschijnt er dus niet een afzonderlijke Facet-versie en een afzonderlijke ExamenTester-versie van de brochure. Evenals in de voorgaande schooljaren en evenals de brochure voor BB- en KB-flex heeft deze brochure op onderdelen de status van regelgeving.

- [Brochure 'Kaders rekentoets VO 2016'](#)

Voor de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016' zie hoofdstuk IV en paragraaf I.0 van deze Septembermededeling.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

Op 22 oktober 2015 heeft OCW via een mailing vanuit Examenblad.nl de scholen geïnformeerd over de regelgeving met betrekking tot de rekentoets vo.

Actuele informatie over de kaders met betrekking tot de rekentoets vindt u op de pagina [rekentoets VO](#) op Examenblad.nl. Informatie over de rekentoets ER vindt u op de pagina [ER-toets](#) op Examenblad.nl.

Rekentoets in het derde tijdvak (vierde afnameperiode)

De vierde afname van de rekentoets valt in het derde tijdvak CE en vindt plaats onder verantwoordelijkheid van CvTE/Staatsexamens VO op een toetslocatie voor digitale examens.

1.9 Beroepsgerichte centrale examens vmbo

paragraaf I.3.6 en paragraaf III.4 van de Septembermededeling

I.3.6 Tijdstip openen verpakking

Examenopgaven eerste en tweede tijdvak (cse's)

Het openen van de gesealde examenpakketten is (in principe) niet toegestaan. De gesealde examenpakketten dienen intact te blijven tot in de examenruimte voor de start van de zitting. Dat geldt voor de examenpakketten met papieren opgaven voor de centraal schriftelijke examens en voor de verzegelde verpakking met daisy-audio-cd en de cd met pdf voor spraaksynthese. Alleen onder strikte voorwaarden kan een verzegelde verpakking kort voor de afname worden geopend. Zie de brochure '[kandidaten met een beperking](#)' en de 'Protocollen en richtlijnen geheimhouding bij de centrale examens' van de VO-raad.

Cspe's (zending B vanuit DUO/Examendiensten):

De examinerator mag een kandidaatexemplaar uit zending B maximaal vijf werkdagen voorafgaand aan de daadwerkelijke start van de afname inzien.

Zie [hoofdstuk III.4](#) Mededelingen centrale examens beroepsgericht

Cpe-vmbo:

Het pakket 'instructie voor de examinerator' en het pakket 'magazine' (aflevering eind november) mag in de eerste week van december worden geopend.

De pakketten met o.a. de examenopgaven (aflevering begin februari) mogen aan het begin van de afnameperiode (zie examenrooster) worden geopend.

Zie [paragraaf III.3.3](#) mededelingen per vak vmbo.

Cpe-vwo:

De pakketten mogen in de eerste week van december worden geopend. Zie [paragraaf III.1.2](#) mededelingen per vak vwo.

III.4 Mededelingen centrale examens beroepsgericht

III.4.1 Algemene opmerkingen

In deze paragraaf worden de termen 'praktijkexamen' en 'cspe' als synoniemen gebruikt.

De paragrafen III.4.2 t/m III.4.7 bevatten informatie die relevant is voor alle beroepsgerichte vakken inclusief de profielvakken.

In het bijzonder worden de directeur, de examensecretaris en de examineratoren gewezen op de richtlijnen voor het omgaan met examentijd ([III.4.3](#)) en de beoordeling van de afname volgens het correctievoorschrift, zie de vakspecifieke informatie per vak in [III.5](#) 'Informatie per beroepsgericht programma'

Paragraaf III.4.3 bevat daarnaast zoals te doen gebruikelijk:

- de Instructie voor de Examinerator – het gedeelte dat gemeenschappelijk is voor alle cspe's;
- de richtlijnen voor de geheimhouding;
- een explicitering van de regelgeving over het herkansen van het cspe.

Per beroepsgericht vak is de specifieke informatie opgenomen in paragraaf III.5.

III.4.2 Aanlevering van cspe's en profiel-cspe's

Op drie tijdstippen ontvangt de school een zending met (papieren en/of digitale) examendocumenten.

- A. vanaf 17 februari 2016: Cito-zending nr. 1 cspe's en profiel-cspe's
- B. 7, 8 of 9 maart 2016: DUO-zending cspe's en profiel-cspe's
- C. vanaf 9 maart 2016: Cito-zending nr. 2 cspe's en profiel-cspe's

NB: Vanaf 2 december ontvangen scholen met bestellingen voor administratie en/of handel en administratie cspe BB/KB informatie over de beschikbaarheid van het programma Telraam. Zie ook hoofdstuk IV en paragraaf I.0 voor de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016'.

A: Cito-zending nr. 1 (vanaf 17 februari 2016) is bestemd voor de examinator die de inhoud kortsluit met de examensecretaris.

Als deze zending op 19 februari 2016 nog niet is ontvangen, dient de examensecretaris onverwijld contact op te nemen met Cito, Bedrijfsbureau CE, e-mail: ce-bedrijfsbureau@cito.nl.

Per cspe bevat Cito-zending nr. 1 twee exemplaren van de volgende examendocumenten:

- examenopgaven
- evt. bijlagen
- evt. uitwerkbladen
- instructie voor de examinator
- evt. bijzondere materialen (zoals A1- en A3-tekeningen)

Aan de hand van de inhoud van dit pakket kunnen de examinatoren en de examensecretaris de organisatie van het cspe afstemmen.

B: De zending vanuit DUO/Examendiensten (7, 8 of 9 maart 2016) bevat de papieren examendocumenten voor de kandidaten. Deze zending bevat gesealde sets in kandidaataantallen:

- examenopgaven
- evt. bijlagen
- evt. uitwerkbladen
- evt. bijzondere materialen (zoals A1- en A3-tekeningen)

Bij problemen dient de examensecretaris direct contact op te nemen met DUO, afdeling Examendiensten in Groningen, tel: 050-5998933 of e-mail: examens@duo.nl.

Ook de zending profiel-cspe's vindt dit jaar vanuit DUO/Examendiensten plaats.

C: Cito-zending nr. 2 cspe's en profiel-cspe's (vanaf 9 maart 2016) bevat:

- een dvd/cd-rom (in tweevoud) met de handleiding: Applicaties cspe 2016 (zie ook III.4.5) en de bestanden bij alle cspe's; dit zijn de digitale bestanden bij de praktische opdrachten. per cspe: twee (papieren) exemplaren van het correctievoorschrift.

Indien deze zending op 11 maart 2016 nog niet ontvangen is, dient de examensecretaris onverwijld contact op te nemen met Cito, Bedrijfsbureau CE, e-mail: ce-bedrijfsbureau@cito.nl.

De minitoetsen worden vanaf 2016 uitsluitend afgenomen in Facet. Zie ook paragraaf I.6.1 en I.6.3 van deze Septembermededeling. De examensecretaris ontvangt van DUO/Facet bericht zodra de minitoetsen in Facet beschikbaar zijn.

Voor anderen dan de examensecretaris en de desbetreffende examinatoren blijven de examendocumenten geheim. Bij digitale examendocumenten kan de systeembeheerder hierop een uitzondering vormen. Deze moet de ICT-toepassingen bij de cspe's tijdig voor aanvang van de examens installeren en testen.

III.4.3 Richtlijnen bij de praktijkexamens

De Instructie voor de Examinator bevat richtlijnen voor onder meer geheimhouding, voorbereiding, afname, tijdsduur van de onderdelen, beoordeling en herkansing van de praktijkexamens. Expliciet vermeld zijn onder meer 'Richtlijnen met betrekking tot de geheimhouding'.

Het document '[herkansing van het cspe](#)' geeft een explicitering van de regelgeving over het herkansen van het cspe.

Richtlijnen examentijd cspe

Bij de afname van het cspe gelden richtlijnen voor het omgaan met het begrip examentijd. De 'richtlijnen examentijd cspe' hebben invloed op de organisatie, de afname en de beoordeling van het cspe.

Het is van belang dat zowel de examensecretaris als de examinatoren zich tijdig op de hoogte stellen van de richtlijnen.

Het document 'richtlijnen examentijd cspe' is te openen door te klikken op de onderstaande link.

- [Richtlijnen examentijd cspe](#)

III.4.4 Grijze vlekken exemplaren

Zending A (Cito-zending nr.1, zie III.4.2) bevat examendocumenten.

Bij cspe's wordt met 'grijze vlekken exemplaren' gewerkt. In deze zogenoemde 'grijze vlekken exemplaren' is alleen de informatie zichtbaar die noodzakelijk is voor de voorbereiding op de afname van het cspe. De informatie die bij de voorbereiding niet nodig is, is onleesbaar gemaakt door deze met een grijze vlek te bedekken. Als een pilot-profiel-cspe voor het eerst wordt afgenomen, wordt dit niet met grijze vlekken bedekt. In het examenjaar 2016 betreft dit alleen de pilot profiel cspe's D&P (dienstverlening en producten), Groen en MVI (media, vormgeving en ict).

Bij de zendingen B en C (zie [paragraaf III.4.2](#) van de Septembermededeling) wordt niet meer met grijze vlekken gewerkt.

Het is van belang dat de examiner voorafgaand aan de afname van het cspe exact weet wat er in het cspe gevraagd wordt en hoe het afnameproces verloopt. Het is daarom van belang dat de examiner voorafgaand aan de afname het cspe zelf maakt. Het grijze vlekken exemplaar is hiervoor minder geschikt. Daarom mag de examiner een kandidaatexemplaar uit zending B maximaal vijf werkdagen voorafgaand aan de daadwerkelijke start van de afname inzien. Zie ook de vakspecifieke informatie. De pakketten met kandidaatexemplaren van de pilot-profiel-cspe's D&P (dienstverlening en producten), Groen en MVI (media, vormgeving en ict) mogen niet vooraf geopend worden. Dit is ook niet nodig, omdat voor deze drie profielvakken in zending A niet gewerkt wordt met grijze vlekkenexemplaren.

III.4.5 Overzicht onderdelen en ICT in de praktijkexamens

Van de cspe's 2016 is vanaf 2 december 2015 een overzicht beschikbaar waarin de tijdsduur van de onderdelen en de plaats van de minitoetsen is vermeld.

Bovendien is het ICT-gebruik bij de praktijkexamens in dit [overzicht](#) opgenomen.

Het overzicht is vanaf 2 december beschikbaar.

III.4.6 Afname minitoetsen praktijkexamens

Vanaf 2016 worden alle minitoetsen van zowel de cspe's oude stijl als de cspe's van de profielvakken afgenomen in Facet. Zie ook [paragraaf 1.6.3](#) van deze Septembermededeling.

Keuze van varianten

Anders dan bij MiniTester kiest Facet zelf een variant. Voor een tweede afname, bijvoorbeeld bij een herkansing of na een ongeldigverklaring door inspectie, moet in Facet wel worden aangegeven dat het om een tweede zitting gaat. Facet kiest dan automatisch een andere variant. Als het om een tweede afname gaat, mag dezelfde kandidaat niet onder een andere naam in Facet worden ingevoerd.

Verklanking

Alle varianten van alle minitoetsen zijn verklankbaar in Facet. Bij het maken van een afnameplanning in Facet moet door middel van een vinkje aangegeven worden welke kandidaten recht hebben op verklanking. De mogelijkheid om tekst te laten verklanken mag niet voor alle leerlingen gebruikt worden. Kandidaten die gebruik willen maken van verklanking dienen te

beschikken over een hoofdtelefoon.

Voorbeeldminitoetsen in Facet

Van alle minitoetsen die zijn afgenomen in 2015 staat vanaf eind september 2015 een variant in de voor iedereen toegankelijke oefenomgeving van DUO/Facet (oefenen.facet.onl). Ten behoeve van de Proef op de Som worden daarnaast uiterlijk in februari voorbeeldminitoetsen als package in Facet beschikbaar gesteld. Het gaat daarbij per cspe om drie varianten van iedere minitoets. Voor de pilot-profiel-cspe's kan in deze fase niet meer dan één variant beschikbaar gesteld worden. Als het zover is ontvangt de examensecretaris daarover een bericht van DUO/Facet.

Tevens staan minitoetsen in pdf-vorm op de website van Cito als onderdeel van de examendocumenten van de cspe's uit de voorgaande examenjaren.

Digitale afname van minitoetsen niet mogelijk?

Een school die geen digitale minitoetsen kan afnemen, dient een verzoek tot het ontvangen van de pdf-versie van de Minitoetsen per e-mail te verzenden aan computerexamens@hetcvte.nl. Dit bericht voldoet aan de volgende voorwaarden:

- Het bericht dient afkomstig te zijn van de examensecretaris.
- Het bericht bevat de redenen waarom de school af wil zien van digitale afname.

Na akkoord van het CvTE wordt binnen vijf werkdagen de pdf-versie (van de opgaven en de antwoordbladen) ter beschikking gesteld aan de school. De school vermenigvuldigt de antwoordbladen bij de minitoetsen in kandidaat-aantallen en gebruikt de pdf's op beeldscherm tijdens de afname van de minitoetsen. De wachtwoorden voor de pdf's worden verzonden naar het e-mailadres van de examensecretaris. De examensecretaris verneemt dan tevens hoe de examinatoren kunnen beschikken over de correctievoorschriften bij de papieren minitoetsen.

III.4.7 Cspe GL

Bij het cspe GL worden de volgende groepen van verwante vakken onderscheiden:

groep 1 Bouw	groep 2 MEI	groep 3 Z&W
timmeren	metaaltechniek	verzorging
metselen	elektrotechniek	uiterlijke verzorging
schilderen	installatietechniek	zorg-en-welzijn-breed
fijnhoutbewerken	metalektro	
bouw-breed	instalektro	
	techniek-breed	

groep 4 HAV	groep 5 Consumptief	groep 6 ITI
administratie	horeca	ict-route
handel en verkoop	bakken	technologie in de GL
mode en commercie	consumptief-breed	intersectoraal
handel en Administratie		

groep 7 landbouw
plantenteelt
groene ruimte
bloembinden en -schikken
dierhouderij en -verzorging
verwerking agr producten
landbouw-breed

Voor de vakken binnen de GL-groep is er één identiek cspe.

Voor grafimedia GL wordt ook een cspe aangeboden.

Voor voertuigtechniek GL en transport en logistiek GL worden cse's GL aangeboden.

In 2016 worden voor de hieronder genoemde profielen beroepsgerichte vakken in de leerwegen

BB, KB en GL door een beperkt aantal pilot scholen profiel-cspe's afgenomen.

bouwen, wonen en interieur
produceren, installeren en energie
mobiliteit en transport
zorg & welzijn
economie & ondernemen
horeca, bakkerij en recreatie
dienstverlening en producten
media, vormgeving en ict
groen

Herkansen van het cspe GL: anders dan bij BB en KB!

Voor wat betreft het herkansen geldt artikel 51 van het Eindexamenbesluit.

Daarin staat dat een kandidaat in GL/TL het recht heeft om het centraal examen in één vak te herkansen. Dat is niet veranderd bij de invoering van het cspe GL. Concreet betekent dit dat een GL-kandidaat kan kiezen: óf het cse GL/TL van een algemeen vak herkansen, óf het cspe GL herkansen.

Daarmee verschilt de herkansingsregeling in GL met die in BB en KB (waar de leerling zijn herkansingsrecht kan uitoefenen op het cspe en daarnaast op het cse van de algemene vakken). Voor wat betreft de organisatie van de herkansing betekent dit een aandachtspunt voor de school: een GL-kandidaat zal dus eerst de uitslag moeten afwachten alvorens hij besluit in welk vak hij gaat herkansen. In 2016 kan de uitslag worden vastgesteld op 16 juni. De school heeft dan nog één week voor de afname van het cspe GL bij herkansers.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: geen

1.10 Protocollen AOC- en VO-raad

De AOC-raad en de VO-raad hebben gezamenlijk protocollen vastgesteld, die deels ook betrekking kunnen hebben op de handelwijze van scholen bij het centraal examen, bijvoorbeeld de tweede correctie, waarin opgenomen een voorbeeld voor een verklaring verrichte correctie. Een ander voorbeeld betreft het bewaren van de examens. De bedoeling van deze protocollen is zorgdragen voor adequate vastlegging op schoolniveau van zaken die niet centraal zijn geregeld. Het gebruik van protocollen is niet verplicht, maar wordt van harte aanbevolen.

Zie <http://www.vo-raad.nl/themas/examens>.

In de correctievoorschriften geeft het CvTE aan dat de regelgeving geen voorschriften bevat over het vermelden van punten en onvolkomenheden op het werk. In de protocollen van de VO-raad worden op dit punt wel keuzes gemaakt (zie 3.2.3 van deze Maartmededeling).

Scholen en docenten vragen zich af of de protocollen niet in strijd zijn met de CvTE-regels. Dat zijn zij zeker niet. Het CvTE geeft aan dat er op een aantal punten vanuit de overheid geen regels zijn. Binnen de ruimte die dat biedt, maken de AOC- en VO-raad, als handreiking aan de scholen, een keuze die voor de scholen geen voorschrift is.

1.11 Grootschrift/spraaksynthese en geheimhouding

paragraaf I.3.8 van de Septembermededeling

I.3.8 Speciale uitvoering examens

De daisy-audio-cd met ingesproken tekst en de cd met pdf voor spraaksynthese kunnen in leerlingenaantallen worden geleverd conform de bestelling door de school.

Voor de scholen die het bestand van de cd kopiëren en plaatsen op een andere geheugendrager of het beveiligde netwerk kan worden volstaan met het bestellen van twee exemplaren per schoolsoort per vak in plaats van het daadwerkelijke aantal kandidaten.

De levering van daisy-audio-cd's en cd's met een pdf voor spraaksynthese gebeurt als volgt:

- Deze cd's bevatten examendocumenten voor precies één centraal examen.
- Ze worden geleverd in de aantallen kandidaten die de examensecretaris vóór 1 april via het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten' heeft doorgegeven.
- Deze cd's maken deel uit van de zending met examenpakketten ten behoeve van het

eerste tijdvak.

Levering daisy

In het eerste tijdvak wordt de daisy (mits besteld) geleverd voor:

- alle papieren examens (cse's) GL/TL, havo en vwo
- de papieren examens (cse's) BB en KB van de talen.

Daisy wordt in het eerste tijdvak **niet** geleverd voor:

- de cse's Russisch, Turks en Arabisch
- de papieren cse's BB en KB wiskunde, nask1, economie, biologie, geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer 2
- digitale centrale examens BB en KB
- rekentoetsen
- centrale examens in Autoplay (met uitzondering van muziek havo en vwo)
- cspe's

In het tweede tijdvak wordt daisy alleen geleverd voor de schriftelijke examens Nederlands en Engels.

Levering pdf ten behoeve van spraaksynthese of extra vergroting

In het eerste tijdvak wordt de pdf (mits besteld) geleverd voor alle papieren examens.

In het tweede tijdvak wordt de pdf van de examens die op de scholen worden afgenomen per schooltype op een cd in een enkel exemplaar meegeleverd.

Als een kandidaat recht heeft op audio en NIET vertrouwd is met spraaksynthese, dan is een individuele voorleeshulp de adequate aanpassing bij het centraal examen. Deze aanpassing zal dus in het algemeen worden toegepast als een leerling in het eerste tijdvak daisy gebruikte en in het tweede tijdvak een ander vak herkanst dan Nederlands of Engels.

Ook als vanwege een calamiteit een ander examen wordt geleverd (zoals in 2013 gebeurde bij Frans vwo), wordt geen daisy geleverd en heeft de daisy-gebruiker recht op een individuele voorlezer.

~~*Geen mogelijkheid tot het nabestellen van daisy en spraaksynthese cd's*~~

~~Nieuw is dat daisy en spraaksynthese cd's na 1 april niet meer kunnen worden nabesteld.~~

~~Als via het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten' onverhoopt te weinig daisy en/of spraaksynthese cd's zijn besteld, moet de examensecretaris zelf zorgen voor de reproductie ervan.~~

~~Daartoe ontvangt hij standaard per schooltype (BB, KB, GL/TL, havo en vwo) één reserve dvd-daisy en één reserve dvd-spraaksynthese.~~

~~Op deze reserve dvd's staan alle daisy resp. spraaksynthese bestanden voor het eerste tijdvak van alle vakken van het desbetreffende schooltype.~~

~~Op de reserve dvd's is ieder bestand beveiligd met een afzonderlijk wachtwoord.~~

~~De reproductie dient te geschieden conform de regels die vermeld zijn in de brochure 'Kandidaten met een beperking'.~~

~~Ook de reserve daisy en spraaksynthese dvd's maken deel uit van de zending met examenpakketten ten behoeve van het eerste tijdvak.~~

~~De examensecretaris ontvangt via Examenblad.nl een mailing waarin de wijze van verstrekking van de wachtwoorden bekend wordt gemaakt.~~

Lettergrootte

De centrale examens worden geleverd in lettergrootte 12, op wit papier. Een nadere toelichting over de lettergrootte en de handelwijze bij het gebruik van aanvullende materialen voor leerlingen met een beperking is opgenomen in de brochure 'Kandidaten met een beperking'.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen (NB. 1.3.8 is wel gewijzigd m.b.t. nabestellingen, zie 1.2 van deze Maartmededeling)

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: geen

1.12 Hulpmiddelen

paragraaf I.1.3 van de Septembermededeling

I.1.3 Toegestane hulpmiddelen

Zie hiervoor ook de Regeling toegestane hulpmiddelen én de vakspecifieke informatie in deze Septembermededeling (hoofdstuk III):

Voor *vmbo* zijn bij de hulpmiddelen de volgende aandachtspunten:

- Bij het centraal examen Engels GL/TL is het voorbeeldbriefsjabloon geen toegestaan hulpmiddel meer.

Voor havo/vwo zijn er ten opzichte van 2015 bij de hulpmiddelen de volgende veranderingen:

- In 2016 is bij zowel het centraal examen aardrijkskunde havo als vwo alleen de 54e druk van de Bosatlas toegestaan.
- De grafische rekenmachine is voor M&O vwo in 2016 NIET MEER toegestaan. Voor havo is het al het tweede jaar dat de grafische rekenmachine niet meer is toegestaan. De eenvoudige rekenmachine uit het basispakket is uiteraard wel toegestaan.
- Bij het centraal examen volgens het nieuwe examenprogramma economie vwo is sinds 2014 de grafische rekenmachine NIET toegestaan, de eenvoudige rekenmachine uit het basispakket uiteraard wel.
- In 2016 wordt op het vwo voor het eerst op alle scholen biologie geëxamineerd volgens het nieuwe examenprogramma. Bij het centraal examen volgens het nieuwe examenprogramma biologie vwo zijn Biodata en Binas 5e druk NIET toegestaan. Binas 6e druk is WEL toegestaan. Bij het centraal examen volgens het oude examenprogramma biologie vwo (bezem in 2016) zijn Biodata en Binas 5e druk WEL toegestaan. Binas 6e druk is bij het bezemexamen NIET toegestaan.
- In 2016 wordt op het vwo voor het eerst op alle scholen natuurkunde geëxamineerd volgens het nieuwe examenprogramma. Bij het centraal examen volgens het nieuwe examenprogramma natuurkunde vwo zijn Binas 5e druk en de grafische rekenmachine NIET toegestaan. Binas 6e druk is WEL toegestaan evenals uiteraard de eenvoudige rekenmachine uit het basispakket. Bij het centraal examen volgens het oude examenprogramma natuurkunde vwo (bezem in 2016) zijn de grafische rekenmachine en Binas 5e druk wel toegestaan. Binas 6e druk is bij het bezemexamen NIET toegestaan.
- In 2016 wordt op het vwo voor het eerst op alle scholen scheikunde geëxamineerd volgens het nieuwe examenprogramma. Bij het centraal examen volgens het nieuwe examenprogramma scheikunde vwo zijn Binas 5e druk en de grafische rekenmachine NIET toegestaan. Binas 6e druk is WEL toegestaan evenals uiteraard de eenvoudige rekenmachine uit het basispakket. Bij het centraal examen volgens het oude examenprogramma scheikunde vwo (bezem in 2016) zijn de grafische rekenmachine en Binas 5e druk wel toegestaan. Binas 6e druk is bij het bezemexamen NIET toegestaan.
- Tijdens de centrale examens wiskunde A, B en C van 2016 dient het geheugen van de grafische rekenmachine te zijn geblokkeerd door een examenstand, dan wel te zijn gewist door een 'reset' van de gehele machine. Kijk voor meer informatie in de vakspecifieke informatie in deze Septembermededeling (hoofdstuk III).

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

1.12.1 Spellingcontrole

Op 11 november 2015 is via een mailing vanuit Examenblad.nl een eerste mededeling gedaan over het gebruik van spellingcontrole wanneer de computer wordt gebruikt als schrijfgerei bij de centrale examens:

De spellingcontrole dient te worden uitgeschakeld bij die centrale examens waarin spelling moet worden beoordeeld.

Op dat moment gold dit voor alle kandidaten, maar op 10 februari 2016 is via een mailing vanuit Examenblad.nl meegedeeld dat:

de directeur kandidaten met een dyslexieverklaring, die de computer als schrijfgerei gebruiken, mag toestaan dat ook bij centrale examens waarbij spelling meeweegt, de spellingcontrole AAN staat.

Daarom is de Regeling toegestane hulpmiddelen opnieuw aangepast.

Regeling toegestane hulpmiddelen 2016

Op 19 februari 2016 en 8 maart 2016 zijn specifieke mailings gestuurd vanuit Examenblad.nl over het gebruik van spellingcontrole bij de digitale centrale examens BB en KB.

Geheel analoog is ook de regeling toegestane hulpmiddelen 2017 opnieuw aangepast.

1.12.2 BINAS en Biodata kleurenblinde kandidaten

De toegestane edities van BINAS (vmbo, havo en vwo) en Biodata (havo en vwo) bevatten afbeeldingen in kleur. Voor kleurenblinde kandidaten kan het soms lastig of onmogelijk zijn uit de kleurenafbeeldingen de gewenste informatie te halen. Daartoe geldt de volgende regel. Als een kandidaat de kleuren niet kan onderscheiden, dan kan een toezichthouder behulpzaam zijn. Deze kan het volgende doen: de kandidaat noemt een kleur, waarop de toezichthouder aanwijst welke delen van de figuur de door de kandidaat genoemde kleur hebben. Of de kandidaat wijst een gebied/lijn aan waarvan hij de kleur wil weten, de toezichthouder noemt de kleur.

Bij BINAS en Biodata blijken kleurproblemen vrij zeldzaam te zijn, bij veel afbeeldingen is het voldoende dat de kandidaat verschillen ziet en hoeft hij geen kleuren te herkennen. Bovendien weet de kandidaat door het intensieve gebruik van BINAS en Biodata bij de voorbereiding op het examen of en in welke mate hij dit probleem redelijkerwijze kan verwachten. Het apart plaatsen van de kandidaten is vanwege de geringe kans/omvang niet nodig.

1.12.3 Kleurgebruik bij aardrijkskunde h/v

De in 1.12.2 genoemde methode wordt ook standaard zo toegepast bij aardrijkskunde (havo en vwo), met rijk en functioneel kleurgebruik in de atlas. Bij aardrijkskunde verdient het de aanbeveling de kandidaat afzonderlijk te plaatsen en daarmee hinder voor andere kandidaten te voorkomen.

1.12.4 Woordenboekgebruik

In voorgaande jaren is gebleken dat scholen vragen hebben over wat ten aanzien van woordenboekgebruik mogelijk en toegestaan is.

Bij de moderne vreemde talen is een woordenboek doeltaal – thuistaal en thuistaal – doeltaal *) toegestaan.

Bij centrale examens met schrijfvaardigheid kan een woordenboek thuistaal - doeltaal de kandidaat behulpzaam zijn.

Bij centrale examens zonder schrijfvaardigheid is een woordenboek thuistaal - doeltaal niet zinvol maar ook niet verboden.

Een woordenboek doeltaal - thuistaal en thuistaal - doeltaal in één band is dus toegestaan.

Een digitaal woordenboek is niet toegestaan.

Voor Fries geldt ten aanzien van het woordenboekgebruik hetzelfde.

Bij het vak Engels mag het bevoegd gezag toestemming geven om een woordenboek Engels-Engels te gebruiken in plaats van een tweetalig woordenboek.

*) Voor de meeste leerlingen is Nederlands de thuistaal. Bij de centraal examens Frans is dus een woordenboek Frans – Nederlands en Nederlands – Frans toegestaan. Een kandidaat die Pools als thuistaal heeft mag in plaats van Frans – Nederlands kiezen voor een woordenboek Frans – Pools. 'Thuistaal' hoeft in dit verband niet letterlijk genomen te worden. Voorbeeld: Als Berbers de thuistaal is en een woordenboek doeltaal - Berbers is niet voorhanden, mag ook gekozen worden voor doeltaal – Arabisch.

1.13 E-mailadressen

paragraaf I.2 van de Septembermededeling

I.2 Mailings via Examenblad.nl

De officiële mededelingen over het examen worden via Examenblad.nl naar het e-mailadres van de examensecretaris verzonden.

Dit e-mailadres staat geregistreerd op de 'persoonlijke pagina' op Examenblad.nl (www.examenblad.nl/examensecretaris).

Op de 'persoonlijke pagina' staan ook de hieronder opgesomde gegevens geregistreerd:

- de naam en het e-mailadres van de plaatsvervangend examensecretaris. Iedere e-mail via Examenblad.nl wordt (mits bekend) ook gestuurd naar de plaatsvervangend

- examensecretaris;
- de naam en het e-mailadres van de systeembeheerder in verband met eventuele technische mededelingen via Examenblad.nl over computerexamens;
- de naam en het e-mailadres van de directeur van de school. Dit e-mailadres wordt gebruikt om de directie van de school op de hoogte te stellen van een eventueel gebruik van het noodscenario (zie [I.3.7](#));
- namen en e-mailadressen van de functionarissen die de examenpakketten in ontvangst mogen nemen (zie [I.3.4](#)).

De examensecretaris is de beheerder van deze gegevens en kan zelf de gegevens aanpassen/aanvullen.

De naam en e-mailgegevens van de examensecretaris kunnen alleen door DUO/Examendiensten worden gewijzigd. De directie van de school kan hiervoor een wijzigingsverzoek mailen naar examens@duo.nl met daarin de oude en nieuwe situatie onder vermelding van het brin- en vestigingsnummer.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: geen

2 Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016

paragraaf I.0 en IV van de Septembermededeling.

I.0 Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016

Sinds 2015 is het via Examenblad.nl mogelijk een activiteitenplanning (op maat) te genereren. Vanaf heden is het voormalige 'tijdschema centrale examens' geïntegreerd in deze activiteitenplanning. Hiermee is de term 'tijdschema' komen te vervallen. In de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016' zijn tevens de activiteiten uit de activiteitenplanningen van de rekentoets VO en BB/KB flexibel digitaal opgenomen. Boven aan de activiteitenplanning kunnen een aantal keuzes worden gemaakt om een activiteitenplanning op maat te genereren (voor rekenen of BB- en KB-flex). Er is tevens een mogelijkheid om de activiteitenplanning als pdf te downloaden.

U kunt de activiteitenplanning vinden via de homepage van www.examenblad.nl → jaarring 2016 of via de volgende link.

- [Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016](#)

IV Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016

Vanaf schooljaar 2015-2016 zijn alle gegevens uit het voormalige tijdschema verwerkt in de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016' op Examenblad.nl. Boven aan de activiteitenplanning kunnen een aantal keuzes worden gemaakt om een activiteitenplanning op maat te genereren (bijvoorbeeld voor rekenen of BB- en KB-flex). Zie voor meer informatie paragraaf I.0.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: geen

3 Ontvangst examenbescheiden

3.1 Ontvangst examenopgaven

paragraaf I.3 van de Septembermededeling

I.3 Examenpakketten (opgave aantal kandidaten en levering)

I.3.1 Opgave aantal examenkandidaten en de terugmelding hiervan

De 'opgaveformulieren aantal examenkandidaten 2016' worden in september via *de beveiligde site* van DUO/Examendiensten beschikbaar gesteld aan de scholen. De examensecretarissen en directeur worden via een mailing (vanuit Examenblad.nl) geïnformeerd.

De formulieren moeten voor 15 oktober via de beveiligde site retour worden gezonden.

Scholen die willen deelnemen aan de 'Pilot externe correctie BB- en KB-flex' kunnen dit via het

'opgaveformulier aantal examenkandidaten' kenbaar maken.

Zie voor meer informatie de brochure 'Kaders flexibele en digitale centrale examens BB en KB 2016', (hoofdstuk *I.6.2 BB- en KB-flex in Facet*)

Als het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten' is verzonden en verwerkt, ontvangt de school een terugkoppeling over de status van de verwerking met een overzicht van de bestelde opgaven. De terugkoppeling wordt gestuurd naar de door de school op het formulier ingevulde e-mailadres(sen).

In januari ontvangen de examensecretarissen en directeur éénmalig een terugmelding/overzicht via de persoonlijke pagina van Examenblad.nl. Het is belangrijk dat dit overzicht zorgvuldig gecontroleerd wordt op de juiste vakken en aantallen.

Als controle uitwijst dat dit noodzakelijk is, kan de examensecretaris tot en met 1 april nog wijzigingen doorgeven via het 'opgaveformulier aantal examenkandidaten'.

I.3.2 Nabestellingen

Wijzigingen in de 'opgave aantal kandidaten' die na 1 april aan het licht komen, moeten door de examensecretaris per e-mail aan examens@duo.nl worden doorgeven (onder vermelding van: 'NABESTELLING', de naam van de school, het volledige adres, brin- en vestigingsnummer, schoolsoort, vakcode en vakomschrijving). Als het even kan moeten nabestellingen worden voorkomen omdat deze altijd een verhoogd foutenrisico met zich meebrengen. Voor daisy- en spraaksynthese-cd's is het niet mogelijk om na 1 april nog nabestellingen te doen. Zie [paragraaf I.3.8](#).

N.B. Verhoging (+1 of +2) en/of verlaging (-1 of -2) van het aantal kandidaten hoeft u na 15 januari niet meer door te geven. U ontvangt immers genoeg opgaven (zie Afrondingstabel in de handleiding behorende bij de formulieren 'opgave aantal examenkandidaten') en 1 of 2 meer of minder heeft nagenoeg geen effect op de koppelingen 2^e correctie.

I.3.3 Verpakking examenopgaven

De verpakte examenopgaven worden extra beveiligd door middel van een sealbag.

Zie [voorbeeld van een sealbag](#).

De pakketten worden verpakt in dozen met opdruk 'DUO'. Zie [voorbeeld van een doos](#).

Eventueel kunnen ook erratubladen deel uitmaken van deze zending. Dat is echter niet standaard. Zie [paragraaf I.3.7](#) voor de gang van zaken bij errata.

I.3.4 Aflevering examenpakketten

De examenfraude in mei 2013 heeft de noodzaak onderstreept om de examenpakketten zo kort mogelijk voor de afname op de scholen af te leveren. Voor het eerste tijdvak worden de examenpakketten afgeleverd op maandag 9 of dinsdag 10 of woensdag 11 mei 2016 en voor het tweede tijdvak op maandag 13 of dinsdag 14 of woensdag 15 juni 2016.

Voor de meivakantie ontvangt de examensecretaris informatie van DUO/Examendiensten via een mailing vanuit Examenblad.nl waarin de ingeplande dag van aflevering van de examenopgaven eerste tijdvak bekendgemaakt wordt. De desbetreffende mailing voor het cpe-vmbo, het cpe-vwo, de cspe's en de examenopgaven tweede tijdvak wordt uiterlijk één week voor aflevering verzonden.

In de mailing staan nadere instructies over de ontvangst en verwerking van de examenpakketten.

Alle zendingen met examenpakketten worden door een koerier bezorgd. De zendingen vanuit DUO/Examendiensten worden bezorgd door Mikropakket en de zendingen vanuit Cito door TNT-Express.

Voor de zendingen die examenopgaven bevatten, overhandigt de chauffeur het pakket alleen aan een bevoegde functionaris wiens naam op zijn lijstje voorkomt en die zich legitimeert door middel van een paspoort, identiteitskaart of een rijbewijs.

De examensecretaris heeft deze namen van tevoren via Examenblad.nl ('persoonlijke pagina') doorgegeven.

Voor de overige verzendingen (vanuit Cito) zal de chauffeur een digitale handtekening voor

ontvangst (laten) registreren. Hierbij volstaat een handtekening van een medewerker van de receptie/administratie.

In de '[Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016](#)' is precies vermeld welke zendingen alleen worden overhandigd aan een daartoe bevoegde functionaris.

Hieronder vindt u een link naar de beschrijving van de 'gang van zaken ontvangst examenpakketten'.

- [Gang van zaken ontvangst examenpakketten](#)

I.3.5 Bevestiging van de ontvangst van de examenpakketten

Na iedere verzending van examenpakketten wordt de examensecretaris via een mailing vanuit Examenblad.nl gevraagd de ontvangst van de examendocumenten te bevestigen. Tevens verklaart de examensecretaris dan dat de examendocumenten op een veilige plaats zijn opgeborgen.

In de '[Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016](#)' is precies vermeld wanneer de examensecretaris een verzoek om de ontvangst te bevestigen tegemoet kan zien.

I.3.6 Tijdstip openen verpakking

Examenopgaven eerste en tweede tijdvak (cse's)

Het openen van de gesealde examenpakketten is (in principe) niet toegestaan. De gesealde examenpakketten dienen intact te blijven tot in de examenruimte voor de start van de zitting. Dat geldt voor de examenpakketten met papieren opgaven voor de centraal schriftelijke examens en voor de verzegelde verpakking met daisy-audio-cd en de cd met pdf voor spraaksynthese. Alleen onder strikte voorwaarden kan een verzegelde verpakking kort voor de afname worden geopend. Zie de brochure '[kandidaten met een beperking](#)' en de 'Protocollen en richtlijnen geheimhouding bij de centrale examens' van de VO-raad.

Cspe's (zending B vanuit DUO/Examendiensten):

De examinerator mag een kandidaatexemplaar uit zending B maximaal vijf werkdagen voorafgaand aan de daadwerkelijke start van de afname inzien.

Zie [hoofdstuk III.4](#) Mededelingen centrale examens beroepsgericht

Cpe-vmbo:

Het pakket 'instructie voor de examinerator' en het pakket 'magazine' (aflevering eind november) mag in de eerste week van december worden geopend.

De pakketten met o.a. de examenopgaven (aflevering begin februari) mogen aan het begin van de afnameperiode (zie examenrooster) worden geopend.

Zie [paragraaf III.3.3](#) mededelingen per vak vmbo.

Cpe-vwo:

De pakketten mogen in de eerste week van december worden geopend. Zie [paragraaf III.1.2](#) mededelingen per vak vwo.

I.3.7 Examendocumenten downloaden via de beveiligde site van DUO/Examendiensten

De beveiligde site van DUO/Examendiensten wordt gebruikt voor o.a. de uitwisseling van gegevens tussen scholen (leerling-administraties) en BRON (Basisregister Onderwijs).

De beveiligde site kan echter ook worden gebruikt voor het downloaden van examendocumenten.

Erratumbladen

Erratumbladen worden in principe via *de beveiligde site* van DUO/Examendiensten verspreid.

Als bij een erratum één of meer bladzijden met examenopgaven in kandidaataantallen moeten worden verstrekt, worden deze per koerier, gelijktijdig met de examenopgaven, afgeleverd.

Noodscenario

Het CvTE kan bij een calamiteit besluiten een noodscenario in werking te stellen waarbij in laatste instantie gebruik gemaakt kan worden van de beveiligde site.

In januari zal de jaarlijkse landelijke test met het downloaden van examendocumenten via de beveiligde site plaatsvinden. Deze jaarlijkse test vindt plaats zodat er routine opgebouwd kan worden. Uiterlijk een week voor de test ontvangen de (plaatsvervangend) examensecretaris en de directeur via Examenblad.nl een mailing met een vooraankondiging.

Richtlijnen over de werkwijze m.b.t. de te downloaden examendocumenten via de beveiligde site van DUO vindt u in onderstaand document.

- [Richtlijnen examendocumenten downloaden via de beveiligde site van DUO/Examendiensten](#)

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

Distributeur Mikropakket overhandigt tussen 8.30 uur en 16.30 uur de dozen met examenpakketten aan de functionarissen die vooraf geregistreerd zijn op de persoonlijke pagina van de examensecretaris op Examenblad.nl.

3.2 Correctievoorschriften

Net als in voorgaande jaren worden correctievoorschriften van de schriftelijke examens uitsluitend digitaal ter beschikking gesteld.

3.2.1 eerste tijdvak

Publicatie correctievoorschriften examens 2016 eerste tijdvak, op de datum van afname.

Ochtendzittingen:

Alle correctievoorschriften van de ochtendzittingen worden gepubliceerd om 14.00 uur.

Middagzittingen:

vmbo om 16.00 uur;

havo/vwo om 17.00 uur (ook bij examens die om 16.00 uur zijn afgelopen).

Het moment van publiceren houdt verband met examenzittingen voor kandidaten met tijdverlenging en mogelijke quarantainesessies. Voor de ochtendzitting is gekozen voor publicatie om 14.00 uur omdat het niet gewenst leek dat kandidaten zeer kort voor de aanvang van de middagzitting kennisnemen van het correctievoorschrift van een door hen gemaakt examen tijdens de ochtendzitting.

3.2.2 tweede tijdvak

Publicatie correctievoorschriften examens 2016 tweede tijdvak.

Ochtendzittingen:

vmbo en havo/vwo om 14.00 uur.

Middagzittingen:

vmbo om 16.00 uur, havo/vwo om 17.00 uur.

De correctievoorschriften van de examens die als aangewezen/geheim vak worden afgenomen, worden niet gepubliceerd.

3.2.3 Nadere informatie over de correctie

paragraaf I.1.7 van de Septembermededeling

I.1.7 Correctie

Het CvTE heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift. Dit maakt deel uit van wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift. Als de corrector van mening is dat het correctievoorschrift een onvolkomenheid bevat, neemt hij contact op met het Examenloket. Mocht het voor specifieke, inhoudelijke vragen noodzakelijk zijn, dan neemt de Examenlijn van het CvTE de beantwoording van de vraag over.

Verdere informatie over de onderlinge werkwijze van Examenloket en partners en de rol van de Examenlijn van het CvTE vindt u op www.hetcvte.nl/item/examenloket_examenlijn.

Enkele jaren geleden is het Eindexamenbesluit aangepast ter vergroting van de kwaliteit van de tweede correctie, waarbij de rol van het bevoegd gezag versterkt is:

- de tweede corrector voegt na integrale correctie een door hem opgestelde en ondertekende verklaring omtrent de verrichte correctie bij het gecorrigeerde werk. Integrale correctie houdt in dat de tweede corrector het werk van alle leerlingen geheel corrigeert;
- de genoemde verklaring wordt mede ondertekend door zijn bevoegd gezag;
- de procedure die moet worden gevolgd als de eerste en tweede corrector niet tot

overeenstemming kunnen komen bij het vaststellen van de score, is aangepast. Zie Eindexamenbesluit VO artikel 42.

Over de mogelijke omdraaiing van de eerste en tweede correctie worden de directeuren en examensecretarissen in dit najaar door OCW via een mailing vanuit Examenblad.nl nader geïnformeerd.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

Aangeven van onvolkomenheden op het werk

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.

Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.

Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.

Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

Verzending van aanvullingen op het correctievoorschrift

paragraaf I.1.4 van de Septembermededeling

I.1.4 Aanvullingen op correctievoorschriften

Een aanvulling op het correctievoorschrift is een middel om het correctievoorschrift door middel van een verduidelijking beter bruikbaar te maken voor de correctoren. Een aanvulling kan ook een kleine oneffenheid in opgaven of correctievoorschrift rechtzetten. Bij dit type aanvullingen is geen sprake van het schrappen van een vraag of het betrekken van de aanvulling bij de normering.

Daarnaast komt het voor dat een vraag, een antwoord of een combinatie van die twee tot benadeling van leerlingen zou kunnen leiden. In deze situatie kan een aanvulling worden uitgestuurd die melding maakt van het schrappen van een vraag, het weggeven van punten of het betrekken van de aanvulling bij de normering. Zowel vragen die via het LAKS binnenkomen als vragen die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen zijn hierbij belangrijk. Via het LAKS komen vaak het eerst meldingen binnen omdat de examenkandidaten het werk al gemaakt hebben als de correctie plaatsvindt.

Zo spoedig als mogelijk is, neemt het CvTE een beslissing of er wel of geen aanvulling uit zal gaan. Als dat gebeurt dan gaat dat via een mailing vanuit Examenblad.nl. Onder de tekst van de aanvulling staat ook hoe de eerste en tweede corrector (eventueel) moeten omgaan met de al toegekende scores.

Beschrijving van de procedure aanvulling op het correctievoorschrift

Het aanvullen van het correctievoorschrift heeft voor- en nadelen:

Voordeel:

- het geeft helderheid en rust aan het veld van vakdocenten;
- niet hoeven meenemen naar de normering voorkomt onbedoelde bevoordeling of benadeling van een deel van de kandidaten.

Nadeel:

- sommige docenten nemen de fout al in hun beoordeling mee, zodat die examenkandidaten dubbel worden beoordeeld;
- een aanvulling wordt wel eens gemist;
- een aanvulling nadat de corrector het hele werk heeft doorgenomen, wordt niet altijd geapprecieerd.

Om de nadelen zo klein mogelijk te houden wordt een aanvulling zo spoedig mogelijk na de afname van het examen verzonden.

De vraag of het nog opportuun is om een aanvulling te versturen, wordt beoordeeld aan de hand van de volgende criteria:

- Hoeveel tijd is verstreken sinds de examenkandidaten het examen hebben afgelegd?
- Wanneer zijn de docentenvergaderingen (ook wel kringvergaderingen, regiobijeenkomsten etc. genoemd) geweest waarin examenopgaven en correctievoorschriften zijn besproken?

• Is de uiterste inzenddatum van WOLF gepasseerd?   • Zijn er bijzondere dagen geweest, zoals feestdagen?

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

1. Klachten

Inhoudelijke vragen en opmerkingen over centrale toetsen en examens worden door de Toets- en Examenlijn behandeld als een inhoudelijke vraag, ook als de vragensteller het een klacht noemt. Heeft u een formele klacht over de dienstverlening van het CvTE of over de behandeling door een medewerker van het CvTE? Dan heeft het CvTE daarvoor een klachtenprocedure (www.hetcvte.nl).

2. Errata

In het drukwerk van de papieren examens kunnen fouten voorkomen. Daarom worden de complete examens en correctievoorschriften ook nog gescreend als de producten eenmaal gedrukt zijn. Mocht er dan een fout worden geconstateerd (berucht voorbeeld: verschoven lijnen in een natuurkunde opgave) dan geeft het CvTE een erratum uit dat aan alle leerlingen bekend moet worden gemaakt. Een erratum is dus al bekend voor afname van het examen.

3. Aanvulling op het cv

Een aanvulling op een correctievoorschrift (cv) is bedoeld als verduidelijking. Het gaat in het overgrote deel van de aanvullingen niet om fouten. Het is een hulp bij de onderlinge communicatie tussen de eerste en tweede corrector, en vaak voortkomend uit de examenbesprekingen. Incidenteel wordt het middel van de aanvulling gebruikt om te melden dat een vraag geneutraliseerd wordt.

3.3 Informatie van Cito over Wolf

paragraaf I.8 van de Septembermededeling

I.8 Gegevensverzameling via elektronische weg

De normering van de examens wordt mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Voor de cse's, cpe's en cspe's leveren scholen hiervoor de gegevens aan via het programma WOLF. De gegevens van de rekentoetsafnames in ExamenTester worden automatisch uitgewisseld nadat de examensecretaris op de knop dataretour aan Cito heeft gedrukt. Voor de toetsafnames in Facet worden de gegevens automatisch uitgewisseld als de afnameleider de afnamegroep afsluit.

Voor alle examens is de afnamedatum bepalend voor de uiterste datum waarop de afnamegegevens met Cito worden uitgewisseld (zie hoofdstuk IV en paragraaf I.0 voor de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets VO 2016').

I.8.1 Praktijkexamens en papieren examens

Ook in 2016 zenden scholen afnamegegevens van de alfabetisch eerste vijf kandidaten (in sommige gevallen tien, of alle kandidaten) aan Cito. Voor de verzending van de gegevens zijn de scholen aangewezen op het programma WOLF. Voor meer informatie, zie <http://wolf.cito.nl>.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: ja

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

3.3.1. Pilot met webbased versie van Wolf

In 2016 vindt een pilot plaats met een webbased versie van Wolf. De scholen die aan de pilot deelnemen hebben zich daarvoor in januari 2016 aangemeld. Alle scholen ontvangen in de week van 14 tot 18 maart 2016 nadere informatie over het programma Wolf en het instrueren van de docenten.

3.3.2. inzending deelscores aan Cito, eerste tijdvak (Wolf)

De normering van de examens wordt mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Scholen leveren hiervoor via het programma Wolf gegevens aan.

Via Wolf worden per examen de deelscores van een vastgesteld aantal kandidaten ingezonden. Het gevraagde aantal kandidaten per examen staat vermeld in het correctievoorschrift en wordt ook vermeld op de wolfsite wolf.cito.nl onder informatie 2016.

Heeft uw school voor een bepaald examen minder kandidaten dan het gevraagde aantal, zend dan de deelscores in van alle kandidaten die dat examen hebben afgelegd. Zijn er meer kandidaten dan het gevraagde aantal, zend dan bij voorkeur de gegevens in van alle kandidaten, maar in elk geval van de alfabetisch eerste kandidaten tot het gevraagde aantal bereikt is.

De uiterste inzenddata staan per examen vermeld in het correctievoorschrift en worden ook vermeld op de wolfsite wolf.cito.nl en in de 'Activiteitenplanning centrale examens en rekentoets vo 2016'.

3.3.3. Inzending deelscores tweede tijdvak

Via Wolf worden de deelscores ingezonden van de tweede tijdvak kandidaten vmbo algemene vakken, havo en vwo. De uiterste datum voor inzending in het tweede tijdvak is dinsdag 28 juni. De normering van de tweede tijdvak examens wordt mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Daarom is het van belang dat docenten van zoveel mogelijk kandidaten de deelscores insturen met behulp van het programma Wolf.

3.3.4 Schaallengte

De lengtes van de scoreschalen centraal (schriftelijk) examen worden opgenomen in de mededelingen over de cijferbepaling die na de normering aan de scholen verzonden worden.

3.3.5. Kenmerken van centrale examens

Jaarlijks worden de kenmerken van de centrale examens, zoals het aantal vragen en het maximale aantal scorepunten per vraag gepubliceerd op cito.nl. Dit gebeurt gelijktijdig met de publicatie van de examengegevens t.b.v. Wolf en de model-antwoordbladen voor de moderne vreemde talen havo en vwo. Voor het eerste tijdvak worden deze gegevens gepubliceerd op 20 april 2016 en voor het tweede tijdvak op 9 juni 2016. Voor de voorbereiding van de kandidaten heeft deze informatie overigens geen waarde.

Aan de hand van deze gegevens kan o.a. het LAKS de digitale formulieren maken waarop kandidaten hun commentaar kunnen leveren.

3.3.6 Bevraging van docenten naar oordeel over examen

De afgelopen jaren is ervaring opgedaan met het aanbieden van een korte vragenlijst bij de eerste tijdvak examens via Wolf. Gebleken is dat dat bruikbare informatie oplevert voor de evaluatie van de examens.

De resultaten uit de korte vragenlijst geven een eerste globaal beeld van hoe het examen door docenten beoordeeld is. Dit beeld is nog te globaal om meteen te concluderen dat aanpassingen in toekomstige centrale examens nodig zijn. De resultaten van de korte vragenlijst worden opgenomen in het jaarlijkse examenverslag van Cito en kunnen aanleiding zijn om een bepaald examen een volgend jaar uitgebreid te bevragen.

Uitgebreide bevraging vindt dit jaar plaats voor de volgende examens:

- natuurkunde vwo
- scheikunde vwo
- biologie vwo
- filosofie vwo
- Frans vmbo GL/TL
- natuur- & scheikunde 1 vmbo GL/TL
- muziek vmbo GL/TL

De tweede vragenlijst heeft een invultijd van ongeveer tien minuten. De resultaten van deze vragenlijst worden met het oog op de verdere ontwikkeling van het examen met de vakvereniging besproken en docenten ontvangen een samenvatting van de resultaten.

3.4 Errata schriftelijke examens

paragraaf I.3.7 van de Septembermededeling

I.3.7 Examendocumenten downloaden via de beveiligde site van DUO/Examendiensten

De beveiligde site van DUO/Examendiensten wordt gebruikt voor o.a. de uitwisseling van gegevens tussen scholen (leerling-administraties) en BRON (Basisregister Onderwijs). De beveiligde site kan echter ook worden gebruikt voor het downloaden van examendocumenten.

Erratumbladen

Erratumbladen worden in principe via *de beveiligde site* van DUO/Examendiensten verspreid. Als bij een erratum één of meer bladzijden met examenopgaven in kandidaataantallen moeten worden verstrekt, worden deze per koerier, gelijktijdig met de examenopgaven, afgeleverd.

Noodscenario

Het CvTE kan bij een calamiteit besluiten een noodscenario in werking te stellen waarbij in laatste instantie gebruik gemaakt kan worden van de beveiligde site.

In januari zal de jaarlijkse landelijke test met het downloaden van examendocumenten via de beveiligde site plaatsvinden. Deze jaarlijkse test vindt plaats zodat er routine opgebouwd kan worden. Uiterlijk een week voor de test ontvangen de (plaatsvervangend) examensecretaris en de directeur via Examenblad.nl een mailing met een voor aankondiging.

Richtlijnen over de werkwijze m.b.t. de te downloaden examendocumenten via de beveiligde site van DUO vindt u in onderstaand document.

- [Richtlijnen examendocumenten downloaden via de beveiligde site van DUO/Examendiensten](#)

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: geen

4 Nadere mededelingen over examenopgaven

4.1 Aantallen examenopgaven tweede tijdvak

Voor het tweede tijdvak worden de aantallen examenopgaven volgens volgend overzicht bepaald. Dit geldt voor alle vormen van onderwijs: (zie ook N.B. 1 en 2)

Aantal kandidaten eerste tijdvak	Aantal opgaven tweede tijdvak
1-25	5
26-60	10
61-120	15
121-200	20
Meer dan 200	25

N.B. 1 Als het aantal voor het tweede tijdvak te verwachten kandidaten groter is dan het op grond van deze tabel te leveren aantal, dan kunnen de extra opgaven per e-mail via examens@duo.nl worden besteld bij DUO, afdeling Examendiensten. Hiervoor zijn de volgende gegevens nodig: naam, afleveradres, BRIN-nummer en BRIN-volgnummer, telefoonnummer, naam van de examensecretaris van de school, schoolsoort, vakcodes, vakomschrijving en de extra te ontvangen aantallen per vak. Hierover dus niet de inspectie benaderen!

N.B. 2 De opgaven voor het tweede tijdvak bij de aangewezen vakken (zie 5.1), afgenomen door het College voor Toetsen en Examens, worden niet toegezonden, ook niet na afloop van het examen.

5 Aangewezen vakken tweede tijdvak / aanmelding derde tijdvak

5.1 De aangewezen vakken

Het College voor Toetsen en Examens kan vakken aanwijzen waarvan het centraal examen in het tweede tijdvak wordt afgenomen door het College voor Toetsen en Examens. In 2016 zijn de volgende vakken aangewezen:

- a. in vmbo BB de vakken: Frans, Spaans, Turks, Arabisch;
in vmbo BB de vakken*: Nederlands, Engels, Duits, maatschappijleer II, nask 1, wiskunde, biologie, aardrijkskunde, geschiedenis en economie;
- b. in vmbo KB de vakken: Frans, Turks en Arabisch;
- c. in vmbo GL: beroepsgerichte vakken (alleen met c.s.e.): transport en logistiek en voertuigtechniek;
- d. in vmbo GL/TL de vakken: Turks, Arabisch, Fries, muziek, dans en drama;
- e. in havo de vakken: Fries, Russisch, Turks, Arabisch, pilot-maatschappijwetenschappen en muziek;
- f. in vwo de vakken: Fries, Russisch, Turks, Arabisch, pilot-maatschappijwetenschappen, biologie-oud (bezemexamen), scheikunde-oud (bezemexamen), natuurkunde-oud (bezemexamen), muziek en tehatex.

* Alleen voor scholen die niet meedoen met de flexibele en digitale c.e.'s.

5.2 Tijd en plaats aangewezen vakken

Het examen is op vrijdag 24 juni 2016 en wordt afgenomen op één van de staatsexamenlocaties verspreid over het land.

Aanvangstijdstippen:

- ochtendzittingen 09:30 uur
- middagzittingen 14:00 uur

De kandidaten dienen een half uur voor de aanvang aanwezig te zijn.

Dans (GL/TL), drama (GL/TL), muziek (havo) en muziek (GL/TL) worden afgenomen met behulp van de computer, aanvang: 14:00 uur.

Muziek (vwo) wordt afgenomen met behulp van de computer, aanvang 09:30 uur.

Bovengenoemde vakken worden vanwege het digitale karakter afgenomen op een andere locatie in Amsterdam of Zwolle.

Het aanvangstijdstip voor de vakken havo/pilot-maatschappijwetenschappen, vwo/scheikunde-oud (bezemexamen), vwo/natuurkunde-oud (bezemexamen) is 14.00 uur.

Van de overige vakken is het aanvangstijdstip 09.30 uur.

5.3 Aanmelding aangewezen vakken tweede tijdvak / aanmelding derde tijdvak

Kandidaten voor de aangewezen vakken moeten uiterlijk op maandag 20 juni 2016, 17:00 uur door de school zijn aangemeld. Kandidaten voor het derde tijdvak moeten uiterlijk vrijdag 8 juli, 17.00 uur door de school zijn aangemeld.

Vanaf dit jaar moeten de kandidaten via de beveiligde site van DUO worden aangemeld.

Scholen wordt geadviseerd tijdig te controleren of de functionarissen (rol examensecretaris vo), die de kandidaten moeten aanmelden in het bezit zijn van een 'token' en geldige inlognaam en wachtwoord voor *de beveiligde site*.

Nadere informatie over de aanmeldingsprocedure ontvangt de school in de maand mei van DUO, afdeling Examendiensten.

5.4 Gang van zaken aangewezen vakken

Kandidaten dienen een half uur voor aanvang van het examen aanwezig te zijn. Zij dienen zich te legitimeren. Als de kandidaat niet over een geldig legitimatiebewijs beschikt, kan de legitimatie ook plaatsvinden door een functionaris van de school die de kandidaat vergezelt. Indien de kandidaat een toegestaan hulpmiddel wenst te gebruiken, bijvoorbeeld een woordenboek, moet hij het zelf meenemen.

Reis- en eventuele verblijfskosten zijn voor eigen rekening.

Na vaststelling van de uitslag is, anders dan bij op school gemaakte examens, inzage in het gemaakte werk niet mogelijk. Wel kan de kandidaat schriftelijk verzoeken om een mondelinge toelichting door het College voor Toetsen en Examens.

5.5 Toezending resultaten aangewezen vakken

De vastgestelde cijfers staan uiterlijk vrijdag 1 juli 2016 om 10.00 uur op *de beveiligde site* van DUO. Deze site wordt ook gebruikt voor de communicatie met BRON. De gegevens op *de beveiligde site* kunnen geraadpleegd worden door de contactpersonen van uw instelling met de rol examensecretaris vo, die in het bezit zijn van een 'token' en geldige inlognaam en wachtwoord. Nadere instructie ontvangt de school in mei van DUO, afdeling Examendiensten.

De scholen ontvangen de cijfers van hun kandidaten tevens per post in de week van maandag 4 juli.

De directeur en secretaris van het eindexamen stellen -waar van toepassing- de uitslag vast en reiken bijbehorende waardepapieren uit (diploma, cijferlijst, certificaat).

6 Pooling tweede correctie

De koppeling van de scholen voor de uitvoering van de tweede correctie, de pooling, wordt verricht door DUO. Nadat de koppeling via een mailing in maart bekend is gemaakt aan de scholen, wijst het bevoegd gezag van de school de gecommiteerden zelf aan. Deze aanwijzing maakt het bevoegd gezag bekend aan die scholen waarvoor zij de tweede correctie verzorgen.

Bij problemen met de pooling van de tweede correctie kan de examensecretaris contact opnemen met DUO/Examendiensten, e-mail: examens@duo.nl.

7 Normering en cijferbepaling

7.1 Bekendmaking normering

paragraaf I.1.5 van de Septembermededeling.

I.1.5 Bekendmaking N-termen

Eerste tijdvak

Zowel voor vmbo als voor havo/vwo worden de N-termen van het eerste tijdvak bekendgemaakt op donderdag 16 juni 2016 om 8.00 uur.

Bekendmaking normering beroepsgerichte vakken

Het CvTE wil de mogelijkheid open laten om in 2016 – evenals in voorgaande jaren – voor de beroepsgerichte vakken in eerste instantie voorlopige N-termen bekend te maken en de definitieve N-termen gelijktijdig met de N-termen voor de algemene vakken vmbo te publiceren. In dat geval geldt:

- Het CvTE maakt op woensdag 8 juni 2016 om 8:00 uur uitsluitend voorlopige N-termen bekend voor de centrale examens beroepsgericht. Op basis van de voorlopige N-termen kan het voorlopige CE-cijfer worden vastgesteld.
- De definitieve N-termen beroepsgericht worden, gelijktijdig met de N-termen voor de algemene vakken vmbo, op donderdag 16 juni 2016 om 8:00 uur gepubliceerd.
- De definitieve N-termen zullen niet lager zijn dan de voorlopige N-termen, zodat het definitieve CE-cijfer niet lager kan zijn dan het voorlopige.

Tweede tijdvak

De N-termen voor het tweede tijdvak worden bekend gemaakt op vrijdag 1 juli 2016 om 8:00 uur (gewijzigde datum). Zie voor de gehele indeling van het tweede tijdvak 2016: paragraaf I.7.2 Rooster tweede tijdvak.

wijzigingen t.o.v. de Septembermededeling: geen

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling: geen

7.2 Vaststelling van het CE-cijfer

Scholen stellen zelf het CE-cijfer vast volgens de daarvoor geldende regels voor omzetting van score naar cijfer.

Bij de 'aangewezen vakken' krijgen de scholen het resultaat als cijfer toegezonden. Er hoeft daarbij geen omzetting van score naar cijfer meer plaats te vinden.

7.3 Onder- en bovengrenzen van N

Sinds 2006 heeft de normeringsterm N bij alle centrale examentoetsen een ondergrens van 0,0. Van de bovengrens van 2,0 kan bij onvolkomenheden in het examen worden afgeweken.

8 Mededelingen per vak voor 2016 havo/vwo

Inhoudelijke mededelingen zijn gegeven in de Septembermededeling over het examen 2016. Deze mededelingen per vak staan, met de syllabi, in de digitale versie van de Septembermededeling (paragrafen III.1 en III.2) en Maartmededeling (paragrafen 8.1 en 8.2) op www.examenblad.nl.

De examenstof wordt gespecificeerd in syllabi. Docenten/examinatoren worden geacht kennis te hebben van de syllabus van hun vak.

Pilots havo/vwo

Voor de vakken wiskunde A, wiskunde B, wiskunde C (alleen vwo) en maatschappijwetenschappen nemen enkele scholen deel aan een pilot met een experimenteel examenprogramma. Alleen scholen die van het ministerie van OCW toestemming hebben aan de pilot deel te nemen, ontvangen de pilotexamens.

Bezemvakken havo/vwo

Natuurkunde vwo, scheikunde vwo en biologie vwo kennen in 2016 een bezemexamen.

8.1 vwo

vwo	vakspecifieke informatie *	wijzigingen in vakspecifieke info t.o.v. September-mededeling?	syllabi* 2016
Nederlands	info Ne vwo ce 2016 v2	ja	syllabus
Arabisch	info Ar vwo ce 2016	nee	syllabus
Duits	info Du vwo ce 2016	nee	syllabus
Engels	info En vwo ce 2016	nee	syllabus
Frans	info Fa vwo ce 2016	nee	syllabus
Russisch	info Ru vwo ce 2016	nee	syllabus
Spaans	info Sp vwo ce 2016	nee	syllabus
Turks	info Tu vwo ce 2016	nee	syllabus
Grieks	info Grieks vwo ce 2016	nee	syllabus
Latijn	info Latijn vwo ce 2016	nee	syllabus
Fries	info Fries vwo ce 2016	nee	syllabus
wiskunde A	info wiA vwo ce 2016 v2	ja	syllabus
wiskunde B	info wiB vwo ce 2016 v2	ja	syllabus
wiskunde C	info wiC vwo ce 2016 v2	ja	syllabus
natuurkunde	info na vwo ce 2016 v2	ja	syllabus
Scheikunde	info sk vwo ce 2016	nee	syllabus
Biologie	info bi vwo ce 2016	nee	syllabus
aardrijkskunde	info ak vwo ce 2016	nee	syllabus
geschiedenis	info gs vwo ce 2016	nee	syllabus
economie	info ec vwo ce 2016	nee	syllabus
m&o	info m&o vwo ce 2016	nee	syllabus
maatschappijwetenschappen	info maw vwo ce 2016	ja	syllabus
Filosofie	info fi vwo ce 2016	nee	syllabus
kunst #	info kunst vwo ce 2016 v2	ja	syllabus
Muziek	info muziek vwo ce 2016 v2	ja	syllabus

tekenen, handvaardigheid, textiele vormgeving	info tehatex vwo ce 2016 v2	ja	syllabus
--	---	----	--------------------------

* In de digitale versie van de September- en Maartmededeling op Examenblad.nl (www.examenblad.nl) kunt u de vakspecifieke informatie en de syllabus openen door op de link te klikken.

kunst (beeldende vormgeving/dans/drama/muziek/algemeen)

8.2 havo

havo	vakspecifieke informatie *	wijzigingen in vakspecifieke info t.o.v. Septembermededeling?	syllabi* 2016
Nederlands	info Ne havo ce 2016 v2	ja	syllabus
Arabisch	info Ar havo ce 2016	nee	syllabus
Duits	info Du havo ce 2016	nee	syllabus
Engels	info En havo ce 2016	nee	syllabus
Frans	info Fa havo ce 2016	nee	syllabus
Russisch	info Ru havo ce 2016	nee	syllabus
Spaans	info Sp havo ce 2016	nee	syllabus
Turks	info Tu havo ce 2016	nee	syllabus
Fries	Info Fr havo ce 2016	nee	syllabus
wiskunde A	info wiA havo ce 2016 v2	ja	syllabus
wiskunde B	info wiB havo ce 2016 v2	ja	syllabus
natuurkunde	info na havo ce 2016	nee	syllabus
scheikunde	info sk havo ce 2016	nee	syllabus
Biologie	info bi havo ce 2016	nee	syllabus
aardrijkskunde	info ak havo ce 2016	nee	syllabus
geschiedenis	info gs havo ce 2016	nee	syllabus
economie	info ec havo ce 2016	nee	syllabus
m&o	info m&o havo ce 2016	nee	syllabus
maatschappijwetenschappen	info maw havo ce 2016	nee	syllabus
Filosofie	info fi havo ce 2016	nee	syllabus
kunst #	info kunst havo ce 2016 v2	ja	syllabus
Muziek	info muziek havo ce 2016 v2	ja	syllabus
tekenen, handvaardigheid, textiele vormgeving	info tehatex havo ce 2016 v2	ja	syllabus

* In de digitale versie van de September- en Maartmededeling op Examenblad.nl (www.examenblad.nl) kunt u de vakspecifieke informatie en de syllabus openen door op de link te klikken.

kunst (beeldende vormgeving/dans/drama/muziek/algemeen)

9 Mededelingen per vak voor 2016 vmbo

Inhoudelijke mededelingen zijn gegeven in de Septembermededeling over het examen 2016. Deze mededelingen per vak staan, met de syllabi, in de digitale versie van de Septembermededeling (paragrafen III.3 en III.5) en Maartmededeling (paragrafen 9.1 en 9.2) op www.examenblad.nl.

De examenstof wordt gespecificeerd in syllabi. Docenten/examinatoren worden geacht kennis te hebben van de syllabus van hun vak.

9.1 Algemene vakken vmbo

algemene vakken vmbo	vakspecifieke informatie *	wijzigingen in vakspecifieke info t.o.v. Septembermededeling?	syllabi* 2016
Nederlands	info Ne ce 2016 v2	ja	syllabus
Frans	info Fa ce 2016	nee	syllabus
Duits	info Du ce 2016 v2	ja	syllabus
Engels	info En ce 2016 v2	ja	syllabus
Spaans, Turks, Arabisch	info Sp Tu Ar ce 2016	nee	syllabus
Fries	info Fr ce 2016	nee	syllabus
maatschappijleer II	info ma2 ce 2016	nee	syllabus
Wiskunde	info wi ce 2016	nee	syllabus
natuur- en scheikunde I	info nask1 ce 2016 v2	ja	syllabus
natuur- en scheikunde II	info nask2 ce 2016 v2	ja	syllabus
Biologie	info bi ce 2016	nee	syllabus
aardrijkskunde	info ak ce 2016 v2	ja	syllabus
geschiedenis	info gs ce 2016	nee	syllabus
Economie	info ec ce 2016	nee	syllabus
beeldende vorming	info beeldend ce 2016	nee	syllabus
Muziek	info muziek ce 2016 v2	ja	syllabus
Dans	info dans ce 2016 v2	ja	syllabus dans
Drama	info drama ce 2016 v2	ja	syllabus drama

* In de digitale versie van de September- en Maartmededeling op Examenblad.nl (www.examenblad.nl) kunt u de vakspecifieke informatie en de syllabus openen door op de link te klikken.

9.2 Beroepsgerichte vakken vmbo

Bij zending nr 1 van Cito van het cspe (verzonden vanaf 17 februari 2016) is een 'grijze vlekken exemplaar' van het examenboekje naar de scholen toegestuurd. In een grijze vlekken exemplaar is alleen de informatie zichtbaar die noodzakelijk is voor de voorbereiding op de afname van het cspe. De informatie die bij de voorbereiding niet nodig is, is onleesbaar gemaakt door deze met een grijze vlek te bedekken. De opgaveboekjes voor de profielvakken D&P, Groen en MVI zijn hierop een uitzondering.

Het is van belang dat de examinator alle opgaven uit het leerlingenboekje zelf maakt voordat hij start met de afname van het cspe. Daarom mag de examinator maximaal vijf werkdagen voorafgaand aan de daadwerkelijke start van de afname van het cspe een leerlingenboekje inzien en zelf de opgaven maken.

sector techniek	vakspecifieke informatie *	wijzigingen in vakspecifieke info t.o.v. September-mededeling?	syllabi * 2016
bouwtechniek-timmeren	info BTt ce 2016	nee	syllabus
bouwtechniek-metselen	info BTm ce 2016	nee	syllabus
bouwtechniek-schilderen	info BTs ce 2016	nee	syllabus
bouwtechniek-fijnhoutbewerken	info BTf ce 2016	nee	syllabus
bouw-breed	info Bbr ce 2016	nee	syllabus
elektrotechniek	info ET ce 2016	nee	syllabus
installatietechniek	info IT ce 2016	nee	syllabus
metaaltechniek	info MT ce 2016	nee	syllabus
Metalektro	info ME ce 2016	nee	syllabus
Instalektro	info IE ce 2016	nee	syllabus
Grafimedia	info GM ce 2016	nee	syllabus
transport en logistiek	info T&L ce 2016	nee	syllabus
voertuigentechniek	info VT ce 2016	nee	syllabus

sector zorg en welzijn	vakspecifieke informatie *	wijzigingen in vakspecifieke info t.o.v. September-mededeling?	syllabi * 2016
uiterlijke verzorging	info UV ce 2016	nee	syllabus
Verzorging	info VZ ce 2016	nee	syllabus
zorg-en-welzijn-breed	info ZWbr ce 2016	nee	syllabus

sector economie	vakspecifieke informatie *	wijzigingen in vakspecifieke info t.o.v. September-mededeling ?	syllabi * 2016
administratie	info AD ce 2016	nee	syllabus
handel en verkoop	info HV ce 2016	nee	syllabus
mode en commercie	info MC ce 2016	nee	syllabus

handel en administratie	info HA ce 2016	nee	syllabus
consumptief-horeca	info COhor ce 2016	nee	syllabus
consumptief-bakken	info CObak ce 2016	nee	syllabus
consumptief-breed	info CObr ce 2016	nee	syllabus

sector landbouw	vakspecifieke informatie *	wijzigingen in vakspecifieke info t.o.v. September-mededeling?
landbouw-breed	info LB ce 2016	nee
plantenteelt	info LNplant ce 2016	nee
groene ruimte	info LNgroen ce 2016	nee
bloembinden en -schikken	info LNBloem ce 2016	nee
dierhouderij en -verzorging	Info LNdier ce 2016	nee
verwerking agrarische producten	info LNvap ce 2016	nee
agrarische techniek	info LNat ce 2016	nee
agrarische bedrijfseconomie	info LNab ce 2016	nee

sector landbouw	syllabi * BB	syllabi * KB	syllabi * GL
landbouw-breed	syllabus	syllabus	syllabus
plantenteelt	syllabus	syllabus	syllabus
groene ruimte	syllabus	syllabus	syllabus
bloembinden en -schikken	syllabus	syllabus	syllabus
dierhouderij en -verzorging	syllabus	syllabus	syllabus
verwerking agrarische producten	syllabus	syllabus	syllabus
agrarische techniek	x	syllabus	x
agrarische bedrijfseconomie	x	syllabus	x

nieuwe beroepsgerichte vakken	vakspecifieke informatie *	wijzigingen in vakspecifieke info t.o.v. September-mededeling?	syllabi * 2016
ict-route	info ict-route ce 2016	nee	syllabus
intersectoraal	info intersectoraal ce 2016	nee	syllabus
techniek-breed	info tn-breed ce 2016	nee	syllabus
technologie in de GL	info technoGL ce 2016	nee	syllabus
sport, dienstverlening en veiligheid	info sdv ce 2016	nee	syllabus

Pilots profielen beroepsgericht	vakspecifieke informatie*	wijzigingen in vakspecifieke info t.o.v. September-mededeling?	syllabi* 2016
Bouwen, wonen en interieur	info bwi pilot ce 2016	nee	syllabus
produceren, installeren en energie	info pie pilot ce 2016	nee	syllabus
mobiliteit en transport	info m&t pilot ce 2016	nee	syllabus
media, vormgeving en ict	info mvt pilot ce 2016	nee	syllabus
zorg & welzijn	info z&w pilot ce 2016	nee	syllabus
economie & ondernemen	info e&o pilot ce 2016	nee	syllabus
horeca, bakkerij en recreatie	info hbr pilot ce 2016	nee	syllabus
Groen	info groen ce 2016	nee	syllabus
dienstverlening en producten	info d&p	nee	syllabus

* In de digitale versie van de September- en de Maartmededeling op Examenblad.nl (www.examenblad.nl) kunt u de vakspecifieke informatie en de syllabus openen door op de link te klikken.

10 Contactadressen bij de examens

paragraaf V van de Septembermededeling.

V Contactadressen bij de examens

Scholen kunnen bij het Examenloket terecht voor vragen die betrekking hebben op de examens voortgezet onderwijs. Het Examenloket beantwoordt de vragen en draagt indien nodig vragen over aan de hieronder genoemde instanties. Zo kunnen de scholen rekenen op een eenduidig en juist antwoord.

Verdere informatie over de onderlinge werkwijze van Examenloket en partners en rol van de Examenlijn van het CvTE vindt u op https://www.hetcvte.nl/item/examenloket_examenlijn.

Toets- en Examenlijn CvTE

Specifieke inhoudelijke vragen over de centrale examens en de rekentoets VO gaan via het Examenloket naar de Toets- en Examenlijn van het CvTE.

Meer informatie vindt u in de '[brochure Toets- en Examenlijn](#)' op Examenblad.nl (jaarring 2016).

Waar voor wat in het kort

- wet- en regelgeving: Examenloket
- onregelmatigheden bij centraal examens, beschadigde examenpakketten en geschillen rond vaststelling scores: Examenloket. U wordt vervolgens direct doorverbonden met de juiste persoon bij de Inspectie van het Onderwijs.
- inhoudelijke vragen over centrale examens en/of de rekentoets VO: Examenloket.
- pooling tweede correctie en bestelling opgaven; opgave kandidaten aangewezen vakken tweede tijdvak: DUO/Examendiensten.
- vragen m.b.t. levering van de examengegevens aan BRON: DUO/IPO
- problemen met WOLF, installatie en/of werking software bij de afname van examens (ICT-examenhelpdesk Cito)
- vragen over Facet (Facet-helpdesk)

V.1 Examenloket

Voor vragen over wet- en regelgeving met betrekking tot eindexamens

Postbus 606, 2700 ML Zoetermeer

tel: 079-3232999

e-mail: examenloket@duo.nl

www.examenloket.nl

Het loket is telefonisch bereikbaar van 9.00 - 17.00 uur en vanaf 1 april tot 1 juli van 8.30 -17.00 uur.

V.2 Dienst Uitvoering Onderwijs/Examendiensten

Problemen met examendocumenten, pooling (koppeling tweede correctie) en waardepapieren

Postbus 30158, 9700 LK Groningen

tel: 050-5998933

e-mail: examens@duo.nl.

V.3 Dienst Uitvoering Onderwijs/Examendiensten

Vragen over Staatsexamens VO

Postbus 30158, 9700 LK Groningen

tel: 050-5998933

e-mail: staatsexamens@duo.nl.

V.4 Dienst Uitvoering Onderwijs /Informatiepunt Onderwijs (IPO)

Vragen m.b.t. levering van de examengegevens: ipo@duo.nl

of telefoonnummer (050) 599 90 00.

V.5 Cito

Zendingen examendocumenten vanuit Cito

Cito, Bedrijfsbureau CE, Postbus 1034, 6801 MG Arnhem,
e-mail: ce-bedrijfsbureau@cito.nl.

V.6 ICT-examenhelpdesk

Er is een ICT-examenhelpdesk ingericht voor vragen over WOLF en de installatie en de werking van ExamenTester, MiniTester, Autoplay, ICT-toepassingen in cspe's en Telraam.

Informatie over de bereikbaarheid en openingstijden van deze helpdesk vindt u op: 'http://centraalexamen.cito.nl', kies: ICT-examenhelpdesk.

V.7 Facet-helpdesk van DUO

Voor technische vragen over Facet kunt u contact opnemen met de Facet-helpdesk. Informatie over de bereikbaarheid en openingstijden van deze helpdesk vindt u op: http://www.duo.nl/zakelijk/VO/computerexamensysteem_facet/Contact.asp

V.8 Inspectie van het Onderwijs

Als bij het centraal examen op een school een afwijking dreigt van de normale gang van zaken voorafgaand aan, tijdens of in de afwikkeling van een examenzitting, dient de school dit probleem in eerste instantie zelf op te lossen. Een dergelijk probleem en de voorgenomen of reeds uitgevoerde oplossing dienen via het Examenloket te worden gemeld aan de Inspectie. Voor alle vragen betreffende het examen verzoeken wij u contact op te nemen met het Examenloket. Het Examenloket beantwoordt de vragen en draagt indien nodig vragen over aan de Inspectie.

wijzigingen t.o.v. Septembermededeling: geen
aanvullingen t.o.v. Septembermededeling: ja

aanvullingen t.o.v. de Septembermededeling:

V.2 Dienst Uitvoering Onderwijs/Examendiensten

Opgave kandidaten aangewezen vakken tweede tijdvak en derde tijdvak,
tel: 050-5998933
e-mail: staatsexamens@duo.nl